

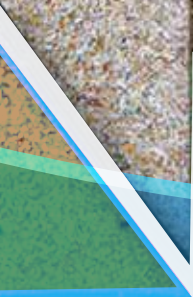

ROMA
INTEGRATION
2020

Regional Cooperation Council

Regionalna metodologija za mapiranje stanovanja Roma

Naslov: Regionalna metodologija za mapiranje stanovanja Roma

Izdavač: Regional Cooperation Council Roma Integration 2020 Action Team
Ruzveltova 61, 11 000 Beograd, Srbija
Tel: +381 (11) 4046 891
Fax: +381 (11) 4046 894
E-mail: romaintegration2020@rcc.int
Website: rcc.int/romaintegration2020/

Autori: Boris Žerjav i Nemanja Batrićević

Urednik: Orhan Usein

Drugi urednici: Aleksandra Bojadjieva

Dizajn: Šejla Dizdarević

Štampa: Kuća štampe, Beograd

Broj primjeraka: 50

ISBN: ISBN-978-86-81358-05-4

Regionalna metodologija za mapiranje stanovanja Roma

Odricanje od odgovornosti: Stavovi iznijeti u ovom dokumentu ne odražavaju nužno stavove Savjeta za regionalnu saradnju ili njegovih učesnica, niti Evropske unije i Fondacija za otvoreno društvo.

Sadržaj

1. Uvod	6
2. Pregled postojećih informacija o stanovanju Romau regiji	8
Albanija	9
Bosna i Hercegovina	9
Kosovo*	10
Crna Gora	11
Republika Sjeverna Makedonija	12
Srbija	12
Rezime	13
3. Ključna pitanja metodologije mapiranja	14
Svrha mapiranja	14
Predmet mapiranja: supstandardna romska naselja	15
Predložena definicija mapiranja	18
Primjenjivost definicije na Zapadnom Balkanu	19
4. Podaci o supstandardnim romskim naseljima	21
Obim mapiranja i podaci koje treba prikupiti	21
Kvaliteta i izvori podataka	22
Proces prikupljanja podataka	24
5. Format podataka i postupak integriranja	28
Format i dimenzije prostornih objekata	28
Integriranje skupova podataka	29
Softverska rješenja za analizu podataka	32
6. Specifična pitanja koja treba da definira svaka od ekonomija	34
Popisne metodologije i podaci po ekonomijama	34
Satelitski snimci i ortofotografije	35
Kriteriji za položaj supstandardnog romskog naselja u odnosu na formalno naselje	35

Spisak skraćenica

OCD	Organizacija civilnog društva
EK	Evropska komisija
EU	Evropska unija
GIS	Geografski informacioni sistem
IPA	Instrument pretpristupne pomoći
MICS	Zbirni pregled sa više indikatora
UNDP	Program Ujedinjenih nacija za razvoj
UN	Ujedinjene nacije
ZB	Zapadni Balkan

* Ova oznaka ne prejudicira stavove o statusu i u skladu je sa Rezolucijom 1244/1999 SB UN i Mišljenja MSP o proglašenju nezavisnosti Kosova.

1. Uvod

Projekat Integracija Roma 2020 sprovodi Savjet za regionalnu saradnju i podržavaju Evropska komisija i Fondacije za otvoreno društvo. Realizira se u regiji obuhvaćenoj proširenjem (Zapadni Balkan i Turska), uključujući Albaniju, Bosnu i Hercegovinu, Kosovo*, Crnu Goru, Republiku Sjevernu Makedoniju, Srbiju i Tursku.

Projekat doprinosi smanjenju socio-ekonomskog jaza između romskog¹ i neromskog stanovništva Zapadnog Balkana i Turske, povećanjem stope realizacije i raspodjele budžeta za politike integriranja Roma, što pokazuje unaprijedeno praćenje i izvještavanje. Projekat Integracije Roma 2020 pomaže vladama da održe koordinaciju i institucionalnu funkcionalnost, formuliraju i realiziraju djelotvorne mjere, ublaže pristrasne stavove, razmjenjuju znanja i vještine na nivou regije i postavljaju zajedničke standarde. Pruža smjernice za politiku i tehničku podršku za proces kreiranja politike i njenog sprovođenja, dijalog o integraciji Roma na centralnom i regionalnom nivou, kao i vezu sa procesom evropskih integracija.

Ključni moment u okviru projekta Integracije Roma 2020 bilo je usvajanje Deklaracije Partnera sa Zapadnog Balkana o integraciji Roma u okviru procesa proširenja EU (Deklaracija). Deklaraciju su usvojili svi premijeri sa Zapadnog Balkana 5. srpnja/jula 2019. u Poznanju. Njom su postavljeni konkretni kvantifikovani ciljevi za integraciju Roma u prioritnim oblastima, uključujući stanovanje, koje sve ekonomije regije treba da ostvare do ulaska u EU.

Usljed nedostatka pouzdanih i relevantnih podataka u oblasti stanovanja, postavljen je cilj da se **legaliziraju sva neformalna naselja u kojima žive Romi** gdje god je to moguće, ili da se, kao alternativa, Romima koji žive u naseljima koja se ne mogu legalizirati iz opravdanih razloga ponudi pristojno stanovanje bez segregacije i po pristupačnim cijenama. Deklaracija također obavezuje vlade da **koriste raspoložive podatke** kako bi formulirale i sprovele odgovarajuće politike, kao i da ustanove **adekvatan mehanizam za praćenje i izvještavanje**. U kontekstu cilja za oblast stanovanja, korištenje raspoloživih podataka značilo bi prikupljanje i sistematizaciju postojećih podataka na način koji će dati osnovicu za formuliranje politike, u sistemu koji bi kasnije omogućio i odgovarajući monitoring.

Prikupljanje podataka treba da bude prvi korak u procesu legalizacije, za kojim treba da slijedi **usvajanje urbanističkih planova** za područja stanovanja u kojima žive Romi i gdje je legalizacija moguća, kao i **pružanje podrške Romima** u procesu legalizacije i, konačno, **ostvarenje legalizacije** stambenih jedinica Roma.

Stoga je razlog da se predloži ova regionalna metodologija za mapiranje stanovanja Roma želja da se maksimalno iskoriste postojeći podaci, bez stvaranja značajne potrebe za dodatnim prikupljanjem podataka. Postojeće podatke treba prikupljati i organizirati na sistematičan način. Primjena metodologije bi u početku osigurala polazne podatke, a njihovo redovno ažuriranje može poslužiti svrsi praćenja efekata politika za integraciju Roma u oblasti stanovanja i napretka ka ostvarenju cilja za oblast stanovanja iz Deklaracije.

Prema tome, predložena metodologija, kao prvo, pruža pregled postojećih podataka u regiji,

¹ Termin "Romi" u ovoj akciji koristi se u skladu sa terminologijom EU, kao krovni termin koji obuhvata grupe ljudi za manje-više sličnim kulturnim karakteristikama, kao što su Romi, Aškalije, Egipćani, Domi, Lomi, Sinti, Nomadi (Čergari), Kalé, Gens du voyage (narod putnika), itd., bilo da su stacionarni ili ne.

zatim argumente o ključnim aspektima u pogledu metodologije i detaljnu razradu predložene metodologije, uključujući tehničke detalje potrebne za formiranje baze podataka, prikupljanje relevantnih podataka i sistematizaciju tih podataka u sistem.

2. Pregled postojećih informacija o stanovanju Roma u regiji

Prikupljanje i sistematizaciju podataka o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, među kojima je i pravo na stanovanje, UN i EU smatraju ključnim u procesu unaprjeđenja pristupa ovim pravima za sve, uključujući i romsko stanovništvo. Stoga se od vlada zahtijeva da redovno prikupljaju zbirne podatke, među kojima i one o etničkoj pripadnosti.

U *Okviru EU za nacionalne strategije za integraciju Roma do 2020. godine*, Evropska komisija je preporučila vladama da, prilikom izrade nacionalnih strategija, između ostalih mjera, treba da „**mapiraju mikroregije ili segregirana naselja u kojima su romske zajednice najviše ugrožene, na osnovu postojećih socioekonomskih i geografskih pokazatelja**” i da „**definiraju metodologiju za monitoring i evaluaciju efekata mjera namijenjenih integraciji Roma, kao i utvrde mehanizme za reviziju Strategije**”.

Međutim, podaci o socio-ekonomskoj, a posebno stambenoj situaciji Roma na Zapadnom Balkanu uglavnom su oskudni, zastarjeli, nesistematizirani, prikupljeni parcijalno, često na osnovu nestandardiziranih i nepotvrđenih metodologija. U većini slučajeva podaci ne dolaze iz zvaničnih izvora, niti su zvanično priznati, pa su kao takvi često osporavani, bez ponuđene zvanične alternative. Takav nedostatak podataka u oblasti stanovanja ima naročite posljedice jer su neriješena pitanja stanovanja, uslijed njihovog utjecaja na zdravlje i obrazovanje, prepoznata kao glavna prepreka izlasku iz začaranog kruga isključenosti.²

Regionalno istraživanje o Romima koje se periodično sprovodi³ najpouzdaniji je izvor informacija o položaju Roma u regiji. Ali, za razliku od drugih oblasti (zapošljavanje, obrazovanje, zdravstvo i multisektorska pitanja), prikupljeni podaci o stanovanju su ograničeni. Ovo istraživanje pruža dragocjene podatke o procentu romskih naselja povezanih na osnovnu infrastrukturu i o prenaseljenim mjestima. Međutim, nedostaju ključni podaci o bezbjednosti posjeda, u regiji koji se generalno definira po statusu vlasništva a time i statusu u procesu legalizacije. Legalizacija statusa naselja ključna je za svaki razvojni program, jer nije vjerovatno da će se ulagati u urbanizaciju/stanovanje ako nije legalno ili barem ima perspektivu legalizacije. Ovo istraživanje ne pruža druge važne podatke o stanovanju, kao što su stopa beskućništva, bezbjednost naselja, opremljenost domaćinstava, itd.

2 OEBS/ODIHR (2003). *Stanovanje i naselja Roma u Jugoistočnoj Evropi: Profil o dostignuća u Srbiji u uporednom okviru – rezime i preporuke (Roma Housing and Settlements in South-Eastern Europe: Profile and Achievements in Serbia in a Comparative Framework – Summary and Recommendations)*.

3 Serija regionalnog istraživanja o Romima 2003, 2011. i 2017. godine, koje su sproveli UNDP, Svjetska banka i Evropska komisija. Regionalno istraživanje o Romima iz 2017. godine je treće istraživanje u nizu, koje su sproveli UNDP, Svjetska banka i Evropska komisija. Postoje činjenični listovi po ekonomijama (koje su priredili UNDP i Svjetska banka), sirovi podaci i metapodaci, izvještaji kvalitativnih studija, i pun analitički izvještaj, dostupni na internetu.

Slijedi pregled postojećih podataka po ekonomijama na Zapadnom Balkanu, na osnovu informacija koje su bile dostupne za ovu publikaciju.

Albanija

Najpotpuniji izvor podataka o stanovanju Roma u Albaniji dostupan je u *Studiji UNDP-a O naseljima Roma i Egipćana*⁴ objavljenoj 2017. Prikupljanje podataka obavljeno je u svim opštinama koje naseljavaju Romi. Iako proces „mapiranja” romskih naselja nije obuhvatio korištenje katastarskih ili ortofotografskih materijala radi izrade sveobuhvatnog GIS-a, ovaj skup podataka pruža podatke o mnogim aspektima stanovanja i uvjeta života za romske zajednice, kako na nivou opština, tako i na nivou naselja.

Do mjere do koje je bilo moguće analizirati studije kao dio regionalnih napora,⁵ proces prikupljanja podataka obuhvatio je četiri različita izvora informacija: 1) **podatke iz prethodnih studija**, 2) **istraživanje** sa fokusom na obiteljima Roma i Egipćana kojima je potreban krov nad glavom, 3) **fokus grupe** sa relevantnim akterima, 4) **provjera na licu mjesta** područja i infrastrukture u opštini.

Zahvaljujući fokusu na procjeni i unaprjeđenju uvjeta za život, ovaj skup podataka sastoji se od mnoštva korisnih indikatora: 1) **materijalni uvjeti** – mjereni kao procijenjeni troškovi za izgradnju novih stambenih jedinica ili poboljšanje postojećih; 2) **veličina naselja** – točan broj obitelji Roma i/ili Egipćana u svakom naselju, kao i broj obitelji koje žive u supstandardnim stambenim jedinicama; 3) **veličina stambenih jedinica** – mjerena kao broj obitelji po jedinici stanovanja različite veličine (od jednokrevetne do trokrevetne sobe i većih); 4) **kvaliteta gradnje** – mjerena kao tip gradnje (npr. barake); i 5) **pristup infrastrukturi** – mjerena kao procent domaćinstava povezanih na javnu komunalnu mrežu, kao i stanje puteva ocijenjeno na kvalitativan način (npr. „u dobrom stanju”). U smislu geografskog položaja, podaci jasno lociraju naselja u prostoru, ali im ne utvrđuju (povlače) granice, niti mjere karakteristike naselja van romskih domaćinstava (npr. ukupan broj domaćinstava u naselju).

Sve u svemu, raspoloživi skup podataka dragocjen je doprinos trudu da se sistematiziraju podaci o romskim naseljima. Uslijed činjenice da sadrže podatke na nivou naselja, lako se mogu povezati sa katastarskim i GIS sistemom, kao i popisnim podacima. S druge strane, njihov uzak fokus na materijalnim i životnim uvjetima romskih domaćinstava zahtijeva da se proširi spisak indikatora da bi se uvrstile i druge dimenzije stanovanja i bolje opisala opšta priroda naselja.

U Albaniji postoji i baza podataka RomAlb, koja nije javno dostupna, pa se ne može opisati i procijeniti ovdje sa gledišta njene koristi za svrhu mapiranja. Iz raspoloživih informacija je poznato da je to alatka za online monitoring koja prikuplja podatke o sprovođenju Akcionog plana Albanije za integraciju Roma.

Bosna i Hercegovina

Usprkos poboljšanjima u pogledu prikupljanja podataka ostvarenim u posljednje dvije godine, nedostatak informacija ostaje ozbiljno pitanje u Bosni i Hercegovini. U poredbi sa drugim ekonomijama, složena priroda političkog sistema u Bosni i Hercegovini dalje sputava napore da se izradi sistematska metodologija za prikupljanje podataka i mjerenje efekata politike.

4 Objavljena su tri izvještaja, koji obuhvaćaju različite opštine: 1) Tirana, Drač, Kruja, Leže i Skadar; 2) Elbasan, Pogradec, Malić, Korča i Devol; i 3) Lušnja, Divjake, Fier, Berat, Kučova, Valona, Đirokaster, i Delvina.

5 Izvještaji o studijama objavljeni su samo na albanskom jeziku.

Trenutno nema raspoloživih podataka o mjeranju specifičnih uvjeta stanovanja na nivou naselja. Na osnovu postojećih zvaničnih podataka, dostupne informacije rijetko su opširnije od ukupnog broja stanovnika/domaćinstava⁶ i broja novoizgrađenih objekata na nivou države (opštine)⁷. Podaci iz Regionalnog istraživanja o Romima iz 2017. godine,⁸ kao i u drugim ekonomijama, nude određenije informacije o: 1) **prenaseljenosti** – mjerenoj kao broj prostorija po članovima domaćinstva,⁹ 2) **pristupu infrastrukturi** – mjerenoj kao udio domaćinstava sa pristupom vodovodu, sanitarnom čvoru i električnoj energiji, 3) **izvorima energije** (npr. gas, drva, struja), i 3) tipu vlasništva – (npr. privatno, javno) – mjereno po izjavljenom (a ne pravnom) statusu svojine.¹⁰

Preporuka Evropske komisije iz 2015. godine istakla je potrebu za *mapiranjem socijalno ugroženih mikroregija ili segregiranih naselja*. Opšte aktivnosti politike¹¹ zasnovane su na prethodno sprovedenim aktivnostima procjene potreba, koje su realizirane preko lokalnih centara za socijalni rad. Takve procjene su obavljene dva puta od kako se Bosna i Hercegovina pridružila međunarodnim naporima za integraciju Roma. Ažuriranje informacija na nivou naselja, koje bi mjerile uvjete stanovanja specifične za svako naselje relevantno za predloženu metodologiju mapiranja, nije obavljeno. Aktivnost mapiranja za procjenu potreba Roma planira Vlada uz pomoć sredstava iz IPA fondova. Bilo bi veoma važno osigurati razdvojenost podataka na nivou naselja, umjesto samo na nivou opština.

Kosovo*

Ne postoje raspoloživi podaci konkretno o stanju stanovanja Roma na Kosovu. „*Nacionalna strategija za inkluziju romskih i aškalijskih zajednica u kosovsko društvo 2017-2021*“ navodi da ima oko 24.260 osoba, ili približno 6.000 obitelji iz ovih zajednica na Kosovu*, a stanovanje je prepoznato kao krupan problem, pri čemu se utvrđuje potreba za „*popisom stambenih potreba romskih, aškalijskih i egipćanskih zajednica*“. Procjena je da je za 80% romskih domaćinstava potrebno urediti pravni status njihove imovine.

Do ovog trenutka, sistematsko mapiranje romskih naselja na Kosovu* nije obavljeno, iako se ističe da „*postoji ideja da se ovo pitanje rješava stavljanjem u funkciju baze podataka Ministarstva za životnu sredinu i prostorno planiranje*“. Po Zakonu o financiranju posebnih programa stanovanja

6 Popis ne daje informacije o broju lica koja pripadaju romskoj nacionalnoj manjini. Postoje procjene (opština i romskih organizacija) da ima između 35.000 i 45.000 Roma.

7 Informacije o Nacionalnoj platformi za integraciju Roma 2018. kažu da postoji 2.500 romskih obitelji koje i dalje imaju potrebu za rešenjem stambenog pitanja

8 Vidjeti fusnotu 3.

9 EUROSTAT-ova definicija prenaseljenosti se koristi: smatra se da osoba živi u prenaseljenom domaćinstvu ako domaćinstvo nema na raspolaganju minimalan broj prostorija koji odgovara: jednoj sobi po domaćinstvu; jednoj sobi za par u domaćinstvu; jednoj sobi za svakog pojedinca starosti 18 godina i više; jednoj sobi za par samaca istog pola starosti 12–17 godina; jednoj sobi za svakog samca starosti 12–17 godina koji nije uvršten u prethodnu kategoriju; jedna soba za par djece mlađe od 12 godina. Kuhinje, hodnici, kupatila ili sobe koje se izdaju ili daju na korištenje drugim domaćinstvima ne računaju se kao prostorije.

Pravno i izjavljeno vlasništvo uglavnom se razlikuju (domaćinstvo smatra da je stambena jedinica njegova, ali ona je građena bez dozvole, nije upisana i veoma često izgrađena na tuđem – privatnom ili javnom – zemljištu).

10 Pravno i izjavljeno vlasništvo uglavnom se razlikuju (domaćinstvo smatra da je stambena jedinica njegova, ali ona je građena bez dozvole, nije upisana i veoma često izgrađena na tuđem – privatnom ili javnom – zemljištu).

11 Akcioni plan Bosne i Hercegovine za rješavanje romskih pitanja u oblasti zapošljavanja, stanovanja i zdravstvene zaštite 2017-2020.

(čl. 25), opštine treba da izrade trogodišnje programe i projekte za stanovanje. Međutim, prema Strategiji je takva dokumenta izradilo samo petnaest opština, devet njih usvojilo, a samo četiri zapravo i radile na konkretnim projektima.¹²

U poredbi sa drugim ekonomijama u regiji, raspoloživost podataka iz istraživanja koji bi bacili više svijetla na stanje na nivou naselja je ograničena. Istraživanje UNICEF-a **Zbirno istraživanje sa više indikatora (2013-2014)**, sa fokusom na praćenju situacije u kojoj se nalaze romska djeca i žene na Kosovu*, obuhvata samo nekoliko indikatora koji se odnose na uvjete stanovanja: 1) **kvaliteta gradnje** – mjerena kao procent domaćinstava sa završenim podom, krovom i zidovima; 2) **veličina stambene jedinice** – mjerena kao broj osoba po prostoriji koja se koristi za spavanje; i 3) **pristup infrastrukturi** – mjereno kao procent članova domaćinstva koji koriste poboljšane izvore pijaće vode.

Crna Gora

Ne postoje sistematski podaci koji se redovno prikupljaju/ažuriraju, a koji se posebno odnose na romska naselja u Crnoj Gori. No, situacija za stanovanje romske zajednice prepoznata je i na njoj se radi.

Postojeći indikatori na osnovu istraživanja koji se trenutno koriste za ocjenu kvaliteta uvjeta za život nisu dali sveobuhvatan pregled aktuelne situacije i služe kao osnova za strategije dugoročne politike. Do ovog trenutka, u Crnoj Gori nije se pokušalo sa sistematskim mapiranjem romskih naselja. Usprkos blagovremenoj preporuci OEBS/ODIHR-a (2003), formiranje baze podataka o stanju u oblasti stanovanja, koja bi koristila katastarske i ortofoto materijale, ostalo je na nivou daleke ideje. Dok su takvi materijali spremni za raspolaganje u određenim javnim ustanovama, ne koriste se uslijed nedostataka integracije između različitih izvora podataka u okviru istog sistema.

Umjesto toga, ogromna većina podataka o stanovanju Roma u Crnoj Gori dobijena je iz tri istraživačke studije: *Istraživanje o socijalnom položaju i socijalnoj inkluziji Roma (2016)*,¹³ *Regionalno istraživanje o Romima (2017)*¹⁴ i *MICS Istraživanje o Romima (2018)*. *Strategija za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana 2016-2020* formulirana je na osnovu pomenutog istraživanja iz 2016 godine. Podaci su prikupljeni na nivou domaćinstava i uvrstili su sljedeće relevantne varijabile: 1) **materijalni uvjeti**, 2) **pravni status**, 3) **veličina stambene jedinice**, 4) **tip gradnje**, 5) **pristup komunalnim mrežama, itd.** Može se pokušati zbrajanje podataka o domaćinstvima na nivou naselja da bi se koristili podaci za svrhu mapiranja. Međutim, neka naselja su mnogo manje zastupljena u istraživanju i 42% ispitanika živi van romskih naselja, što ograničava upotrebljivost podataka za mapiranje naselja. Studija izvještava da 3/4 Roma i Egipćana u Crnoj Gori žive u segregiranim naseljima. Dalje, više naselja u Crnoj Gori naziva se „romskim naseljima“, iako je većinsko stanovništvo neromsko¹⁵.

12 Zid anticiganizma, Romi, Aškalijske i Egipćani na Kosovu (Civil Rights Defenders 2017).

13 Istraživanje koje je sproveo Ministarstvo za ljudska i manjinska prava u svrhu pripreme Nacionalne strategije. Prema popisu iz 2011. godine, u Crnoj Gori ima 6.251 Roma i 2.054 Egipćana.

14 Vidjeti fusnotu 3.

15 Na primjer, od 62 jedinice za socijalno stanovanje interno raseljenih lica u Nikšiću koje se pominju u Strategiji, samo 16 njih se pripisuje romskim obiteljima (dakle, ima uticaj na ukupno 90 Roma). Ipak, u javnosti ovo naselje važi za romsko naselje.

Republika Sjeverna Makedonija

Iako je potreba da se sistematski ocijene rezultati socijalne inkluzije Roma davno utvrđena, ostvaren je skroman napredak. Situaciju u ovoj ekonomiji dalje otežava nedostatak skorašnjeg popisa stanovništva (posljednji je obavljen 2002. godine). Imajući to u vidu, Evropska komisija je 2018. godine podržala socijalno mapiranje Roma, čiji je rezultat izvještaj „*Tematska ocjena podrške romskim zajednicama i socijalno mapiranje Roma*“.

Ovaj dokument predstavlja najsveobuhvatnije podatke o stanovanju Roma u ovoj ekonomiji izrađene do danas. Pruža pregled stanja uvjeta za život u romskim naseljima na teritoriji 14 opština¹⁶ sa najbrojnijim romskim stanovništvom, a efektivno obuhvata 90% Roma. Metod prikupljanja podataka sadržao je: 1) kvalitativnu participativnu ruralnu procjenu; i 2) kvantitativno istraživanje na osnovu reprezentativnog uzorka.¹⁷ Jedinica analize u oblasti stanovanja je domaćinstvo.¹⁸ Ova studija tvrdi da je reprezentativna i na nacionalnom i na opštinskom nivou.

U pogledu stanovanja, korištene su sljedeće varijabile: 1) **minimalni životni prostor** – mjereno kao prosječan broj osoba u domaćinstvu, veličina stambene jedinice u m² (kategorija), zajednički stambeni prostor (dvorište); 2) **oprema i pristup komunalnoj infrastrukturi** (struja, voda, asfaltirani putevi i odvod vode) – mjereno kao procent domaćinstava kojima nedostaje pristup glavnoj infrastrukturi, kao i pristup unutrašnjoj kuhinji i toaletu sa kupatilom; 3) **integriranje domaćinstva u naselje/grad**; i 4) **pravna sigurnost** – mjerena kao neformalno u odnosu na formalno vlasništvo nad stambenom jedinicom i procent legaliziranih stambenih jedinica.

Iako ovi pokazatelji pružaju važna saznanja o uvjetima u kojima su romska domaćinstva u supstandardnim naseljima, nedovoljna su za pružanje šireg kontekstualnog opisa naselja koji treba da sadrži i obuhvaćenost urbanističkim planovima, stanje infrastrukture, demografski sastav, itd.

Srbija

Na osnovu popisa iz 2011. godine, pokazatelji o siromaštvu romskog stanovništva prikupljeni su i analizirani u studiji „*Romi u Srbiji*“.¹⁹ Prema ovoj studiji, Romi uglavnom žive u siromašnijim uvjetima i supstandardnom stanovanju nego ostatak stanovništva, što se opisuje kao „*etničko-klasni status, tj. pod-proleterski status karakterističan za diskriminirane manjinske grupe*“. U prosjeku, romska domaćinstva žive u stambenim jedinicama koje su slabijeg strukturnog kvaliteta, manje, često bez priključaka na osnovnu infrastrukturu (16,7% nije bilo priključeno na vodovod i kanalizaciju, 1/3 nije imala toalet niti kupatilo, 3% nije imalo struju). Zatim, studija je utvrdila da su 1/3 svih beskućnika Romi (5.719 Roma beskućnika). Uz to, 1.553 romska domaćinstva žive u zgradama „nastanjenim iz nužde“ (prvobitno nisu izgrađene za stanovanje, npr. napuštena skladišta ili administrativne zgrade, industrijski objekti, itd.), i smatraju se sekundarnim beskućnicima. Studija naglašava da mnogo Roma živi u naseljima tipa favela

16 Opštine obuhvaćene studijom: Tetovo, Prilep, Štip, Vinica, Strumica, Gostivar, Kumanovo, Kočani, Debar, Kavadarci, Šuto Orizari, Bitolj, Kičevo, Veles.

17 Za analizu na nivou naselja koristi se kombinacija kvantitativnih i kvalitativnih metoda.

18 Intervjuisano je približno 2200 pojedinaca u 550 romskih domaćinstava na teritoriji 14 opština.

19 Republički zavod za statistiku Srbije (2014). *Romi u Srbiji*. Beograd: RZS.

i udžerica, posebno u Beogradu. Međutim, ne daje konkretne podatke o naseljima, čak ni lokacijama naselja, koji bi bili neophodni za planiranje politike.

U okviru projekta „Ovdje smo zajedno – evropska podrška inkluziji Roma“ koju je finansirala IPA 2012, tokom 2015. i 2016. godine Srbija je mapirala sva supstandardna romska naselja na svojoj teritoriji u svrhe planiranja i programiranja aktivnosti za unaprjeđenje uvjeta stanovanja Roma na nacionalnom nivou. Mapirana su 583 supstandardna romska naselja sa tačnom lokacijom i osnovnim informacijama o fizičkim karakteristikama i uvjetima stanovanja (kvaliteta stambenih jedinica, postojanje urbanističkih planova, stanje infrastrukture, itd.).²⁰ Podaci su sistematizirani u Geografski informacioni sistem (GIS) supstandardnih romskih naselja u Srbiji, koji je u vlasništvu vlade i nije javno dostupan. Ovo je prvi slučaj u regiji da se sistematski mapiraju sva područja na kojima Romi žive u supstandardnim uvjetima. Ažuriranje baze podataka GIS-a planira se uz pomoć sredstava iz IPA 2014.

Rezime

Kao zaključak, izgleda da postojeći podaci o stanovanju Roma u regiji ne ispunjavaju potrebne kriterije za unaprjeđenje supstandardnih uvjeta života, uz izuzetak GIS-a u Srbiji, koji nije iskorišten u ovu svrhu. Određeni podaci od značaja za stanovanje već postoje, ali nisu adekvatno sistematizirani. Utvrđeno je nekoliko razloga za takav nedostatak podataka.

Prvo, postojeći podaci su rasuti po različitim institucijama nadležnim za različite aspekte stanovanja (legalizacija, infrastruktura, uvjeti za život, itd.). U zavisnosti od nivoa decentralizacije i složenosti političkog sistema, sveobuhvatan pristup stanovanju Roma uglavnom je sputavan. Drugo, podaci se ne prikupljaju i ne ažuriraju sistematski. Recimo, u određenim ekonomijama mapiranje je obavljeno za neke opštine, ali ne i sve. Dalje, treba redovno ažurirati skupove podataka o stanovanju Roma i pratiti napredak tokom vremena. Treće, čak i tamo gdje su podaci prikupljeni, barem djelomično, izbor indikatora, definicija naselja, nivo analize (domaćinstva, naselje, grad, država) u velikoj mjeri varira u ovim ekonomijama.

20 Đorđević, A. (2017). *Supstandardna romska naselja u Srbiji: pregled podataka iz Geografskog informacionog sistema za 2016. godinu*. Beograd: OEBS. Zbirka srodnih publikacija dostupna je na internetu. (*Substandard Roma settlements in Serbia: An overview of data from the Geographic Information System for 2016*. Belgrade: OSCE. A collection of related publication is available online).

3. Ključna pitanja metodologije mapiranja

Prije rasprave o ključnim pitanjima od značaja za izradu metodologije mapiranja, možda je korisno primijetiti da je metodologija koja se ovim dokumentom predlaže usklađena sa preporukama UN i EU. Možda je od koristi i konstatacija da je srpski primer GIS-a za supstandardna romska naselja uzet za primjer prilikom izrade predložene regionalne metodologije.

Dva ključna pitanja treba definirati prije izrade metodologije mapiranja. Ta dva pitanja su: **(i) svrha mapiranja** i **(ii) predmet mapiranja**, ili, drugim riječima: što treba mapirati i zašto?

Odgovorima na ova dva pitanja dobit će se ono što je potrebno za utvrđivanje metodologije mapiranja. Definiranje svrhe mapiranja neposredno povlači za sobom i vrstu, obim i izvore podataka koje treba koristiti za mapiranje. Utvrđivanje oblasti koje treba mapirati podrazumijeva sam proces prikupljanja, obrade i spajanja podataka, da bi se dobio konačan proizvod – sveobuhvatna slika o svakoj oblasti gdje romsko stanovništvo živi u „supstandardnim“ uvjetima stanovanja.

Svrha mapiranja

Prva svrha mapiranja je **da pruži kompletan pregled uvjeta stanovanja Roma u svakoj ekonomiji Zapadnog Balkana**, na sistematiziran način, primjenom standardizirane metodologije, i na osnovu pouzdanih i najnovijih podataka, čime se popunjava postojeći jaz u informacijama o uvjetima stanovanja Roma.

Druga svrha mapiranja stanovanja Roma je **da osigura informacije potrebne za fizičko poboljšanje uvjeta za život u romskim naseljima**. Ovo uključuje stvaranje preduvjeta za legalizaciju pojedinačnih kuća, izradu urbanističkih planova, izgradnju/unaprjeđenje infrastrukture, obezbjeđenje pristupa komunalnim i socijalnim uslugama, unaprjeđenje pojedinačnih stambenih jedinica, rješavanje imovinsko-pravnih pitanja, itd. Mapiranje će prije svega služiti centralnim i lokalnim vladama, ali i civilnom društvu, međunarodnim i lokalnim organizacijama i drugim akterima da na osnovu potpunih informacija izrade srednjoročne i dugoročne planove i programe za unaprjeđenje naselja i uvjeta življenja i stanovanja.

Treća svrha ove metodologije je **da omogući praćenje napretka i prikaže rezultate planova i programa za stanovanje Roma**. Kao prvi korak, metodologija treba da se koristi kao osnovica (polazna tačka) za ove procese, a kasnije i periodično praćenje napretka na usporediv način da bi se ustanovili trendovi i ocijenio uspjeh programa i strategija za integraciju Roma u oblasti stanovanja.

U tu svrhu, mapiranje će poslužiti i za sprovođenje i praćenje napretka u **ostvarenju cilja vezanog za stanovanje koji je postavljen Deklaracijom partnera sa Zapadnog Balkana o integraciji Roma u okviru procesa proširenja EU**. Ovaj cilj glasi: „gdje god je moguće, legalizirati sva neformalna naselja gdje žive Romi; ili obezbijediti trajno, pristojno, pristupačno stanovanje bez segregacije za Rome koji žive u neformalnim naseljima koja se iz opravdanih

razloga ne mogu legalizirati.“Vlade iz regije preuzele su obavezu da ovaj cilj ispune do trenutka pristupanja njihove ekonomije Evropskoj uniji.

Četvrta svrha mapiranja je **da se obezbijedi usporedivost stanja u kome se nalaze uvjeti stanovanja za Rome između svih ekonomija u regiji**. Iz tog razloga, podaci treba da budu kompatibilni i usporedivi, što znači da podatke treba prikupljati na isti način i sa istom definicijom pojedinačnih indikatora (npr. definicija „životnog prostora“ ili „adekvatni sanitarni uvjeti“ u popisu svake ekonomije treba da bude ista/kompatibilna). Regionalna usporedivost podataka neće samo pomoći procesu pristupanja EU, ali može poslužiti i kao osnova za regionalne inicijative u oblasti stanovanja Roma.

Predmet mapiranja: supstandardna romska naselja

Podaci prikupljeni mapiranjem uz primjenu ove predložene metodologije prije svega treba da služe kao doprinos dugoročnim strategijama, politikama i programima za stanovanje Roma, od kojih su mnogi u toku ili u planu. Može biti da su naselja koja nisu mapirana „nevidljiva“ za te programe, a samim tim ni uključena ni u kakve projekte unaprjeđivanja, što predstavlja problem. S druge strane, ako se naselja koja su predmet mapiranja ne definiraju pravilno, možda će određena naselja, bez obzira na udio romskog stanovništva u njima, kojima nije potrebna intervencija, biti mapirana i dobijati sredstva koja bi bila korisnija drugim lokacijama.

Prema tome, neophodno je jasno definirati predmet mapiranja, da bi se obuhvatila točno ona područja kojima su pomoć i sredstva međunarodnih i nacionalnih organizacija neophodni, što također predstavlja „prostorno pitanje“ – potrebna je određena prostorna intervencija i unaprjeđenja pre legalizacije i poboljšanja pojedinačnih kuća.

Postavljanje takve definicije zahtijeva odgovore na tri glavna pitanja:

- Što se smatra „romskim naseljem“?
- Što se smatra „naseljem“?
- Kako razlikovati neformalnu/nelegalnu gradnju i naselja, veoma rasprostranjene u svim ekonomijama ZB, od romskih naselja koja se također mogu legalizirati?

a) „Romska“ naselje

Termin „romsko naselje“ najviše se koristi u istraživanju, programima i projektima za unaprjeđenje uvjeta stanovanja za Rome, ne samo u ekonomijama Zapadnog Balkana nego i u Istočnoj Evropi uopće. Obično podrazumijeva dio grada ili sela, okruga ili kraja u kome **romsko stanovništvo predstavlja većinu ili čini značajan procent** ukupnog stanovništva. Međutim, kada se planira mapiranje ovih naselja, javljaju se dva pitanja.

Prvo, postoje dijelovi gradova i sela gdje živi znatan broj Roma, pa se smatraju „romskim naseljima“ ili „romskim krajevima“, ali **ne mora da znači da su ispod općeg standarda adekvatnog stanovanja**. To znači da su ta romska naselja opremljena kompletnom osnovnom infrastrukturom, imaju pristup svim javnim uslugama, kuće su građene od čvrstih materijala, pa stanarima daju bezbjednost i čuvaju zdravlje, itd. Takva područja mogu se mapirati primjenom ove metodologije, ali očigledno ne treba da budu prioritet za programe unaprjeđenja stanovanja, kojima je mapiranje i namijenjeno.

Slika 1. Primjeri romskih krajeva izgrađenih po odgovarajućim standardima stanovanja.

Drugo, postoje područja gdje **Romi nisu izjavili svoju etničku pripadnost** na popisu, pa popisni podaci ne ukazuju na naselje kao „romsko“ iako se često doživljava kao „romsko“ i karakteriziraju ga uvjeti ispod opšte prihvaćenih standarda.

S druge strane, postoje slučajevi romskih domaćinstava koja žive integrirano sa većim naseljem, u stambenim jedinicama čije je stanje usporedivo sa ostatkom stanovništva u naselju. Često je broj romskih domaćinstava u takvim naseljima veoma mali. S obzirom na to da se cijelo naselje i individualne stambene jedinice ne mogu okarakterizirati kao supstandardne, takva naselja ne treba da budu predmet mapiranja predloženog ovom metodologijom.

Ova metodologija mapiranja predlaže korištenje podataka iz postojećih zvaničnih izvora, što znači da bi trebalo konsultirati popisne podatke da bi se utvrdilo da li neko područje treba smatrati „romskim naseljem“. Međutim, ako se procent romskog stanovništva kakav je po zvaničnim popisnim podacima uzme kao glavni kriterij za mapiranje nekog područja, postoji rizik da će nekim područjima biti potrebna intervencija, a da pomoć izostane. Prema tome, identifikacija naselja koja treba da budu predmet mapiranja treba kombinirati sa drugim izvorima informacija pored zvaničnih popisnih podataka. Od ključnog je značaja da se insistira na mapiranju bukvalno svih naselja u kojima žive Romi.

b) Definicija „naselja“

Također je neophodno utvrditi, u fizičkom smislu, što će se smatrati „naseljem“ ili „krajem“ koji će biti mapiran ovom metodologijom.

Neki kvantitativni kriteriji mogu se primijeniti za definiranje minimalne veličine onoga što se smatra „naseljem“, u smislu minimalnog broja objekata, stanovnika, površine zemljišta ili slično, da bi se izbjeglo mapiranje pojedinačne kuće ili nenaseljenog područja kao „naselja“. Neka istraživanja na Zapadnom Balkanu fokusirana na mapiranje romskih naselja primjenom mjerila kao što su, recimo, skupovi od najmanje 15 kuća, ili 100 stanovnika, itd.²¹ Ona obično daju dobar uvid u trenutno stanje uvjeta življenja i stanovanja Roma koji žive ispod linije siromaštva, a i odlična su osnova za planiranje intervencija u postojećim naseljima.

Međutim, svrha predložene metodologije planiranja nije samo da pruži pouzdan uvid u trenutnu situaciju, nego i informacije i doprinos za buduće intervencije. Iskustva iz projekata za stanovanje Roma u regiji pokazuju da u mnogim slučajevima siromašne romske obitelji

21 Jakšić, B. i Bašić, G. (2002), Umeće preživljavanja – gde i kako žive Romi u Srbiji (The art of surviving – where and how Roma in Serbia live). Beograd: Institut za filozofiju i društvenu teoriju.

žive u napuštenim magacinima, industrijskim, administrativnim ili javnim zgradama, veoma često na desetine obitelji pod istim krovom, i jasno je da takva situacija predstavlja „prostorni“ problem u smislu da zahtijevaju obezbjeđenje adekvatnog stanovanja, što znači obezbjeđenje zemljišta, izradu urbanističkih planova izgradnju infrastrukture, itd. Ako se primijeni bilo koji kriterij za minimalnu veličinu „naselja“, postoji rizik da će biti izostavljeno iz mapiranja jer, u fizičkom smislu, postoji samo jedan objekt ili „zgrada“.

Slika 2. Primjeri romskih obitelji koje žive u zgradama koje nisu izgrađene za stanovanje: 18 obitelji živi u napuštenom skladištu (lijevo), 12 obitelji također živi u napuštenom skladištu (u sredini) i 14 obitelji živi u nekadašnjoj Gradskoj kući (desno), sve u opštini Obrenovac, Srbija. Izvor: OEBS (2014).

Dalje, teško je i utvrditi univerzalne prostorne kriterije koji bi bili primjenjivi na sve ekonomije u regiji, ali i na opštine unutar iste ekonomije. Postoji velika razlika u onome što se smatra grupom ili skupom kuća kome je potrebna prostorna intervencija u selu sa nekoliko hiljada stanovnika, i velikih gradova u ekonomijama Zapadnog Balkana. U nekim ekonomijama Romi pretežno žive na urbanim područjima (takav je slučaj u Republici Sjevernoj Makedoniji), dok u drugima žive i u urbanim i u ruralnim oblastima približno u istom procentu (Srbija, Crna Gora, itd.).

Prema tome, u fizičkom smislu mapiranje naselja treba da obuhvati sva prostorna područja sa jednim ili grupom objekata gdje žive romska domaćinstva.

c) Razlika od obične nelegalne gradnje

Često se termin „neformalna romska naselja“ koristi u istraživanjima, programima, projektima, čak i strateškim i zakonskim dokumentima u ekonomijama Zapadnog Balkana. Međutim, ova definicija također nije dovoljno precizna da bi se koristila za mapiranje na nacionalnom i regionalnom nivou.

U svim ekonomijama regije, „divlja“ gradnja predstavlja ozbiljno pitanje, sa ogromnim brojem zgrada koje su izgrađene bez građevinske dozvole i poštovanja urbanističkih propisa, a već je dostigla značajan udio u ukupnom broju zgrada.²² Istraživanja o neformalnoj gradnji u regiji pokazuju da, iako je veoma složena pojava koja ima socijalni, ekonomski, pravni, kulturni i drugi aspekt, ne može se povezati neposredno i samo sa siromaštvom neformalnih graditelja – kuće u ovim naseljima obično se grade od čvrstih materijala, imaju velike površine i zemljišne parcele.²³ Također, veoma često se u tim naseljima mogu naći komercijalne ili poslovne zgrade,

22 NALAS (2011), *Challenges for regulation of informal settlements in Southeast Europe* (Izazovi u regulaciji neformalnih naselja u Jugoistočnoj Evropi). Skoplje: NALAS.

23 Na primer, Grubović, Lj. (2006), *Belgrade in Transition: an analysis of illegal building in a post-socialist city* (disertacija Beograd u tranziciji: analiza nelegalne gradnje u post-socijalističkom gradu, London School of Economics).

a neke od stambenih jedinica su i luksuzne.²⁴ Dalje, mnoge nelegalne zgrade za stanovanje nijesu nužno i primarne i/ili jedine opcije stanovanja za vlasnike, dok su za Rome njihovi nelegalni objekti obično i jedina opcija stanovanja.

Ove tipične nelegalne zgrade i naselja uglavnom su tema raznih zakona koji definiraju proces legalizacije, te kao takve nijesu predmet programa stanovanja.

Područja naseljena romskim obiteljima veoma često su neformalna (nelegalna), a iako se neka uklapaju u opis gore opisane tipične nelegalne gradnje, većina njih je van zvaničnih propisa uslijed siromaštva i opšte isključenosti. Veliki broj romskih obitelji živi ispod linije siromaštva i ne može da priušti nijednu legalnu opciju stanovanja ili zakonit način da steknu parcelu zemljišta. Često zauzimaju zemljište „koje nitko drugi neće“ – zemljište izloženo prirodnim katastrofama i opasnostima, zemljište zonirano za industriju, ili čak zemljište pored gradske deponije, itd. Ovaj nelegalni status naselja je, prema tome, direktna posljedica siromaštva i socijalne isključenosti njihovih žitelja. U velikoj većini slučajeva, stambene jedinice u ovim naseljima ne mogu se legalizirati jer ne ispunjavaju kriterije po zakonima o legalizaciji ili gradnji (adekvatna lokacija, adekvatni standardi gradnje, itd.).

Iako veoma malobrojna, postoje romska naselja koja su potpuno legalna, a neka od njih postoje kao takozvane romske „mahale“ već vjekovima,²⁵ ali i dalje imaju uvjete stanovanja ispod standardnih (npr. urušene kuće uslijed siromaštva i, samim tim, nedostatka adekvatnog održavanja, što ih čini nebezbednim za stanovanje, nedostatak infrastrukture, itd.). Postoje i već pomenuti slučajevi gdje obitelji žive u zgradama koje su legalne, ali nijesu izgrađene u svrhu stanovanja, već su napušteni objekti druge namjene (magacini, industrijske zgrade, itd.) i obično trošni.

Prema tome, važno je napraviti jasnu razliku između tipične neformalne gradnje i naselja koja treba mapirati s jedne, i mapiranjem obuhvatiti naselja koja su legalna, ali ipak uvjeta stanovanja ispod standardnih, s druge strane.

Predložena definicija mapiranja

U svrhu ove metodologije mapiranja, područja koja se predlažu kao predmet mapiranja nazivaju se „**Supstandardna romska naselja**“.

Termin „**supstandardna**“ podrazumijeva područja na kojima uvjeti života i **stanovanja nisu na nivou opšte prihvaćenih standarda adekvatnog stanovanja**.

Termin „**romska**“ podrazumijeva prisustvo Roma na datom području i **bilo kom procentu**, pre svega u skladu sa podacima iz zvaničnog popisa, a onda i po izjavama ključnih predstavnika romske zajednice. Kriterij u smislu minimalnog procenta ili broja romskih lica/obitelji koji žive na određenom području ne treba primjenjivati da bi se obuhvatilo što više naselja kojima je potreban razvoj stanovanja. Mapiranje treba da se obavi prije svega u odnosu na fizičke parametre, a procent Roma na nekom području treba da služi samo kao indikator, a ne kriterij za mapiranje.

²⁴ Žerjav, B. (2009), *Incorporating Informal Construction: Urban Planning in Belgrade and Proposals for Changes (Obuhvatanje neformalne gradnje: urbanističko planiranje u Beogradu i predlozi za izmene*. Magistarska teza, IHS Institut, Erazmov univerzitet, Rotterdam.

²⁵ U većini ekonomija regiona, objekti izgrađeni prije prvih propisa o legalnoj gradnji automatski se priznaju kao legalni. Pitanje u ovim slučajevima je često u dokazu starosti gradnje.

Termin „**naselje**“ odnosi se na **svaki skup stambenih jedinica koje ispunjavaju kriterij „supstandardnih“** i koji zahtijeva neki vid prostorne intervencije prije unaprjeđenje pojedinačnog objekta i njihova naknadna legalizacija je moguća (preseljenje, izrada urbanističkog plana, izgradnja infrastrukture, itd.). Nije ograničen kvantitativnim kriterijima, da bi se omogućilo mapiranje makar i jedne kuće ako je potrebno radi razmatranja buduće razvojne politike. Prema tome, ova metodologija podrazumijeva shvaćanje „naselja“ kao **grupe stambenih objekata koja čini izdvojenu cjelinu (u odnosu na susjedna naselja)**.

Predložena definicija naselja koja treba mapirati u skladu je sa **operativnom definicijom slama koju su dale UN**. S obzirom na to da se termin „slam“ ne koristi često u regiji ZB, termin „supstandardno naselje“ se koristi umjesto njega.

Prema ovoj definiciji, **supstandardno naselje predstavlja svaki skup stambenih jedinica koje karakterizira barem jedno od sljedećeg:**

- Nedostatak pristupa **izvoru vode**;
- Nedostatak pristupa poboljšanim **sanitarijama**;
- Nedostatak pristupa **osnovnim uslugama** (kanalizacija, struja, pristup putnoj mreži, pristup ostalim komunalnim uslugama, javni prijevoz, zdravstvene i obrazovne ustanove, itd.);
- Nedostatak dovoljnog **životnog prostora** (prenaseljenost u smislu prostora za stanovanje i/ili naselje, u odnosu na broj stanovnika);
- Nedostatak **strukturne trajnosti i bezbednosti stanovanja** (kuće izgrađene od neadekvatnih materijala, ili neadekvatnim tehnikama gradnje, ili trošne, nebezbedne za stanovanje ljudi, jer ne pružaju sklonište od uvjeta životne sredine, ili prostori nepodesni za nastanjanje ljudi kao što su skladišta, napuštene poslovne zgrade, itd.);
- Nedostatak **sigurnosti vlasništva** (neizvjestan pravni status korištenja kuća i zemljišta, neriješena pitanja korištenja/vlasništva nad nepokretnostima i zemljištem).

Prema tome, „**supstandardna romska naselja**“ kombiniraju tri aspekta: definiciju „naselja“ kao grupe objekata, definiciju „romskog naselja“ kao naselja sa bilo kojim udjelom romskog stanovništva (po popisu i/ili podacima lokalne zajednice/romskih predstavnika), i definicija „supstandardnog“ kao fizičkog stanja naselja i objekata u njima koje karakterizira jedan ili više od navedenih kriterija. Mapiranje, ukoliko se tako usvoji na regionalnom nivou, može da obuhvati naselja bez ikakvog procenta romskog stanovništva, ako je naselje veoma nerazvijeno (karakterizira ga kombinacija barem dva/tri gore navedena kriterija).

Primjenjivost definicije na Zapadnom Balkanu

Iako postoje slučajevi drugih etničkih grupa koje žive u uvjetima stanovanja koji se uklapaju u predloženu definiciju, praktična i istraživačka iskustva u regiji pokazuju da je velika većina takvih naselja nastanjena Romima. Na primer, na osnovu podataka iz Regionalnog istraživanja o Romima 2017. godine, 23 procenata romskih domaćinstava nije povezano na vodovod, 30 procenata nema sanitarni čvor, a 30 procenata nije povezano na kanalizaciju.²⁶ Očigledno, ovaj broj postaje znatno veći kada se dodaju drugi indikatori, kao što je veličina životnog prostora

²⁶ Savjet za regionalnu saradnju (2017), *Targeting Roma in Housing Policies of the Western Balkans: A Legal Overview (Fokus na Romima u politikama stanovanja Zapadnog Balkana. Pravni pregled)*. Savjet za regionalnu saradnju. Akcioni tim za Integraciju Roma 2020. Beograd. Srbija.

i sigurnost vlasništva. Prema tome, upravo mapiranjem naselja (ili grupa kuća) na osnovu kriterija nerazvijenosti, najveći broj romskih kuća sa neadekvatnim uvjetima stanovanja bio bi uvršten u mapiranje.

Iskustvo sa mapiranjem u Srbiji, čiji je rezultat GIS za supstandardna romska naselja pokazalo je da, kada se koriste samo gore navedeni fizički parametri, oko 90% stanovništva takvih naselja su Romi. Na konzultativnom sastanku za izradu ove metodologije u Republici Sjevernoj Makedoniji ocijenjeno je da bi barem 80% ili više cjelokupne romske populacije bilo uključeno u mapiranje takvih naselja. Na Kosovu*, gotovo ista definicija već postoji za „neformalna naselja“ u okviru Tehničkih normi za prostorno planiranje po Zakonu o prostornom planiranju. Iste kriteriji kao oni predloženi definicijom supstandardnih romskih naselja primjenjuju se na neformalna naselja, koja se razlikuju od opšteg pojma „nelegalne gradnje“. Relevantni akteri na Kosovu* potvrdili su da Romi uglavnom žive u takvim naseljima. U drugim ekonomijama regije konzultativni sastanci o predloženoj metodologiji nijesu održani, ali komunikacija sa nekim od relevantnih aktera ukazuje da je situacija ista, što podrazumijeva da je predložena definicija predmeta mapiranja, naime, „supstandardna romska naselja“ primjenjiva u cijelom regiji.

4. Podaci o supstandardnim romskim naseljima

Obim mapiranja i podaci koje treba prikupiti

Iz svrha mapiranja opisanih u prethodnom poglavlju, može se izvesti ključni kriterijum za tehničke aspekte mapiranja:

- Mapiranje treba da se fokusira na ona **područja kojima je potrebna pomoć** i intervencija države u odnosu na unaprjeđenje uvjeta života i stanovanja (izuzev tipičnih naselja sa malim brojem integriranih romskih domaćinstava).
- Mapiranje treba da bude sveobuhvatno za svaku ekonomiju, obuhvaćajući **cijelu teritoriju i utvrđujući lokacije** svih područja na kojima romska populacija živi u supstandardnim uvjetima stanovanja.
- Mapiranje treba da donosi odluka na nacionalnom nivou pruži dovoljno podataka za planiranje i programiranje unaprjeđenja životnih uvjeta na tim područjima na osnovu činjenica, što znači prikupljanje svih relevantnih podataka o **fizičkim karakteristikama romskog stanovanja (i za stambene jedinice i za naselje)**.
- Mapiranje treba da obezbijedi praćenje napretka u projektima i programima unaprjeđenja, što podrazumijeva da proces mapiranja treba **ponavljati u redovnim intervalima (npr. 5 do 10 godina)**, da bi se ažurirale informacije o situaciji.
- Mapiranje treba da obezbijedi kompatibilnost stanja romskih kuća u ekonomijama Zapadnog Balkana, što znači da treba da se obavi istom metodologijom, koristeći istu definiciju područja koja treba mapirati i podatke prikupljati na isti ili usporedivi način, iz sličnih izvora.

Ovo podrazumijeva da mapiranje treba da se usredsrijedi na prikupljanje alfanumeričkih prostornih podataka o **fizičkim karakteristikama područja na kojima živi romsko stanovništvo** – podataka o uvjetima stanovanja. Stoga je važno prikupiti i kvalitativne podatke o uvjetima stanovanja u naseljima (kvaliteta stambenih jedinica, infrastruktura, usluge, urbanistički planovi, vlasništvo nad zemljištem, itd.). Dok se uvidjelo da napori ka rješavanju pitanja stanovanja ne treba da budu odvojeni od šire socioekonomske integracije (npr. zapošljavanje, obrazovanje, itd.)²⁷, takvi podaci su od sekundarnog značaja za donošenje odluka na nacionalnom nivou u pogledu unaprjeđenja uvjeta stanovanja za Rome.

Dalje, u svrhu ponavljanja mapiranja, kao i održavanja i redovnog ažuriranja baze podataka, važno je prikupiti samo neophodne podatke, a ne preopterećivati sistem podacima koji nijesu od ključnog značaja, budući da to predstavlja dodatan teret centralnim i lokalnim institucijama koje će biti nadležne za održavanje baze podataka, a može stvarati poteškoće i njenom održavanju i periodičnom ažuriranju. Takva baza podataka bila bi pod rizikom da ubrzo postane zastarjela i samim tim beskorisna za programe unaprjeđenja romskog stanovanja.

²⁷ Isto.

Podatke o socioekonomskom položaju Roma u zdravstvu, zapošljavanju i obrazovanju ponekad prikupljaju nadležne institucije u nekim ekonomijama regije. Svaki takav administrativni registar ili statistička evidencija može se kombinirati sa podacima o stanovanju, u zasebnoj bazi podataka. Međutim, to nije direktan cilj ovog mapiranja.

Kvaliteta i izvori podataka

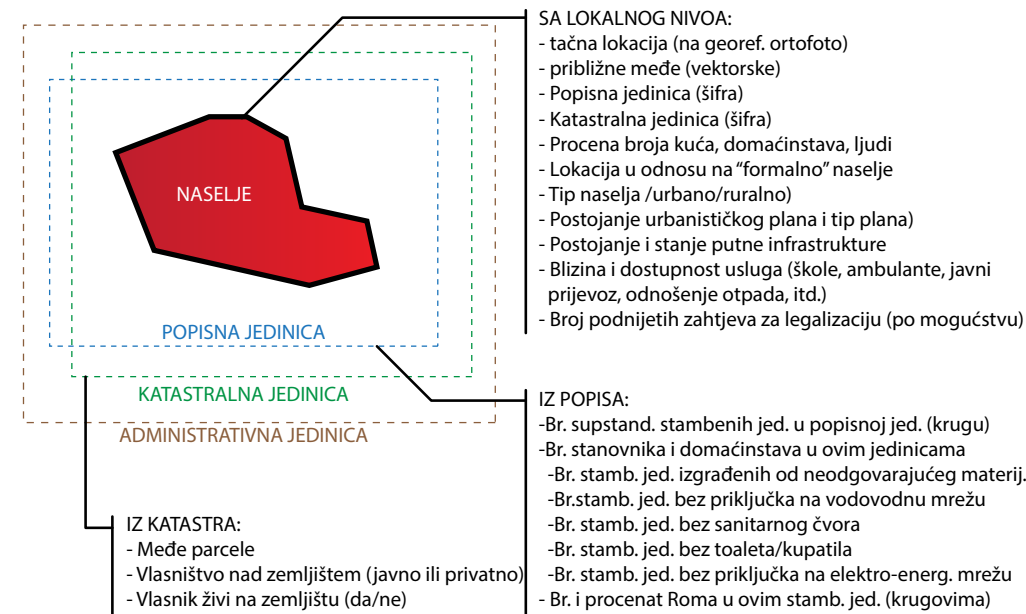
Spisak gore navedenih kriterija podrazumijeva da **treba koristiti samo podatke iz zvaničnih izvora, centralnih i lokalnih, da bi se obezbijedila pouzdanost mapiranja, kompatibilnost i usporedivost u svim ekonomijama**. To znači da podatke treba prikupljati na usporediv način, sa istim definicijama pojedinačnih indikatora, itd. Dodatne izvore informacija treba što više konzultirati. Mapiranje treba obavljati na nivou "naselja" u svrhu statističke analize, tako da nije potrebno prikupljati lične ili podatke o pojedinačnim domaćinstvima.

Podaci iz tri tipa izvora treba da se koriste:

- Centralna vlada;
- Lokalna samouprava;
- Nezavisne državne institucije kao što su agencije i javna poduzeća na centralnom i lokalnom nivou.

Postoje tri grupe podataka koje treba prikupljati za svako naselje:

- **Podaci koji se odnose na lokaciju naselja:** točna lokacija naselja, približne granice, administrativna, katastarska i popisna jedinica u kojoj se naselje nalazi, ruralno/urbano područje, položaj u odnosu na „tipična“ naselja (integrirana, na obodu, nepovezana), itd.
- **Podaci o fizičkim karakteristikama naselja:** starost naselja, broj stambenih jedinica, broj ljudi, kvaliteta i postojanje osnovne infrastrukture, pristup uslugama, itd.
- **Podaci o pravnom statusu naselja:** postojanje urbanističkih/prostornih planova, zoniranje zemljišta, vlasništvo nad zemljištem, da li je lokacija podobna/bezbjedna za stanovanje ljudi, broj domaćinstava u različitim fazama procesa legalizacije, itd.

Slika 3. Dijagram koji prikazuje kombiniranje podataka sa različitih nivoa i izvora, kao i za različite prostorne/administrativne jedinice (popisni krug, katastarska jedinica, administrativna jedinica).

Prvi korak u mapiranju je da se usuglasi, prema gore predloženoj definiciji supstandardnog romskog naselja, spisak naselja koja treba uvrstiti u vježbu mapiranja. Kao što je istaknuto ranije, spisak treba da sadrži bukvalno sva naselja koja potpadaju pod tu definiciju, na cijeloj teritoriji ekonomije, za svaku opštinu. Ovo treba obaviti u saradnji vodećih centralnih institucija nadležnih za romska pitanja, prepoznata u svakoj ekonomiji, uključujući i civilno društvo i sve ostale političke i druge relevantne predstavnike, i na centralnom i naročito na lokalnom nivou.

Da bi se utvrdile tačne lokacije naselja, treba koristiti georeferencirane satelitske snimke (ortofotografije) iz nacionalnog Katastra. Oni se redovno izrađuju u svim ekonomijama, obuhvaćaju cijelu teritoriju svake ekonomije i obavljaju na isti način. Činjenica da su georeferencirani omogućit će preciznu lokaciju svakog naselja pojedinačno, kao i kompatibilnost sa zvaničnim mapama, opštinskim, katastarskim i popisnim jedinicama, za kasnije ukrštanje podataka. Satelitski snimci ne prave se svake godine u svim ekonomijama, budući da je situacija na terenu generalno stabilna tokom dužih vremenskih perioda.

Podaci o supstandardnim jedinicama stanovanja, kao i podaci o broju domaćinstava i ljudi, i broju Roma u svakom naselju, mogu se dobiti iz zvaničnog popisa. Popis se obavlja primjenom iste metodologije u svim ekonomijama. Podaci sa popisa obuhvaćaju sve opštine, sve pojedinačne kuće i stambene jedinice, a svi specifični indikatori su isti. U svrhu ove metodologije, važno je da je popisna jedinica najmanja prostorna jedinica u kojoj je obavljeno popisno ispitivanje, a da se u svakom popisu prikupljaju podaci o stambenim jedinicama koje ne ispunjavaju kriterije adekvatnog stanovanja (tj. stambene jedinice izgrađene od neadekvatnih materijala, trošne stambene jedinice, jedinice nastanjene iz nužde, jedinice bez

priključka na vodovod, kanalizaciju, elektromrežu, bez toaleta ili kupatila, itd.). Posljednji popis obavljen je 2011. godine u svim ekonomijama osim u Republici Sjevernoj Makedoniji (gdje je posljednji popis obavljen 2002. godine). Međutim, trenutno se priprema sljedeći popisni ciklus i obavit će se 2021. godine u svim ekonomijama Zapadnog Balkana. Novi popis sadržat će sve podatke potrebne za ovo mapiranje, pa je preporuka da se mapiranje obavi nakon popisa, da bi se iskoristile najsvježije informacije.

Za informacije o općem kvalitetu stanovanja, postojanju urbanističkih planova, infrastrukture, pristupa uslugama i drugim podacima koji opisuju naselje u cjelini, podatke treba prikupljati iz lokalnih uprava – gradova, opština ili regija gdje je to primjenjivo. U svakoj ekonomiji, lokalne vlade imaju sekretarijate nadležne za urbanizam, koji daju podatke o postojanju i tipu urbanističkog plana i zoniranja zemljišta za cijelu teritoriju opštine. Slično, sekretarijati nadležni za infrastrukturu, kao i lokalna javna komunalna poduzeća, posjeduju podatke o postojanju i stanju infrastrukture za cijelu teritoriju opštine. Lokalni katastri mogu da lociraju svaki skup kuća koje ispunjavaju kriterije iz predložene definicije, kao i informacije o tipu vlasništva nad zemljištem na kome se naselje nalazi (javno ili privatno). U nekim slučajevima, lokalni sekretarijati nadležni za legalizaciju moći će da dostave podatke o broju zahtjeva za legalizaciju podnijetih iz mapiranog naselja, ali to se rijetko dešava jer takvi podaci su obično kumulativni, na cijelu opštinu, a ne razdvojeni po popisnim ili katastarskim jedinicama, ili adresama. U tom smislu, potrebno je obaviti pripremni rad da bi se dobili relevantni podaci o statusu legalizacije stambenih jedinica u mapiranom naselju.

Podatke iz neslužbenih izvora, kao što su istraživanja, podaci prikupljeni na osnovu uzoraka, procjene organizacija romske nacionalne manjine, OCD, itd. treba koristiti samo kao referencu za ukrštanje i poredba rezultata mapiranja. Ovi podaci mogu biti korisni kao procjena, da bi se stekla približna slika o broju naselja i njihovim karakteristikama koji bi se mogli očekivati na kraju mapiranja. Takvi podaci prikupljanju se primjenom različitih metodologija. Prema tome, teško je koristiti takve podatke za mapiranje. Ipak, ako nadležne institucije mogu da prihvate takve procjene kao relevantne, u nedostatku zvaničnih podataka, takve procjene mogu se uvrstiti u aktivnost mapiranja sa posebnom napomenom o njihovoj pouzdanosti i preporukom da se obezbijedi zvaničan izvor podataka za narednu aktivnost mapiranja.

Proces prikupljanja podataka

Kao prvi korak u mapiranju, nacionalni katastri treba da svakoj lokalnoj samoupravi dostave geo-referenciranu ortofotografiju koja obuhvata cijelu teritoriju opštine/grada.

Kao drugi korak, svaka lokalna samouprava treba da obezbijedi točne lokacije za svako naselje na svojoj teritoriji koje se uklapa u opisane kriterije po definiciji gore i označi njihove međe u vektorskom formatu. Lokalni sekretarijati za urbanizam ili lokalni katastri treba da budu najpodesnije instance za lociranje naselja na teritoriji svojih opština, s obzirom na to da imaju dobar uvid u situaciju na terenu.

Kada se naselja lociraju, lokalne samouprave (različiti sekretarijati, agencije i javna komunalna preduzeća) treba da obezbijede potrebne podatke iz svog domena za teritoriju svakog naselja. Ove informacije treba prikupljati putem upitnika koji je dio ove metodologije i slati svakoj lokalnoj samoupravi. Treba da postoji institucija i osoba koja koordinira ovim procesom u svakoj lokalnoj samoupravi.

Upitnik sadrži pitanja koja zahtijevaju izričit odgovor i daje skup standardizovanih alfanumeričkih podataka spremnih za korištenje prilikom izrade GIS-a ili digitalnih baza podataka. Uzorak upitnika dat je u Prilogu I ovog dokumenta.

Biće neophodno da se izrade smjernice za opštine i održi niz obuka za lokalne zvaničnike o tome kako pravilno popuniti upitnik, prije slanja upitnika svim opštinama.

Za svako supstandardno romsko naselje putem upitnika treba prikupiti četiri grupe informacija:

1. Informacije o tačnoj lokaciji supstandardnog romskog naselja:

Kada se lokacija naselja utvrđuje i georeferencira u vektorskom formatu na ortofotografiji, biće moguće odrediti kojoj administrativnoj jedinici pripada:

- Opština kojoj romsko naselje pripada;
- Naselje (selo, grad, okrug, itd.);
- Popisni krug(ovi);
- Katastarska jedinica(-e);

Kodovi/brojevi svake jedinice mogu se dobiti iz zvaničnih registara prostornih jedinica koje postoje na centralnom nivou u svakoj ekonomiji.

2. Opšti podaci o supstandardnom romskom naselju:

Upitnik sadrži pitanja o procijenjenom broju stambenih jedinica, domaćinstava i ljudi u svakom naselju. Procjenu o preovlađujućem kvalitetu stambenih jedinica u naselju također treba dati (kvaliteta gradnje, strukturna kvaliteta stambenih jedinica, korišteni materijal, itd.). Sadrži i pitanja o procijenjenoj starosti naselja (da bi se utvrdilo vrijeme kada je naselje formirano) i položaju u odnosu na veća naselja (integrirano, na obodu ili nepovezano). Ove procjene mogu dati lokalni sekretarijati nadležni za urbanizam.

3. Informacije o stanju infrastrukture u supstandardnom romskom naselju:

Informacije o postojanju, pokrivenosti i kvalitetu kanalizacije, vodovoda, električne energije, putne mreže, ulične rasvjete, sistema grijanja, pristupa drugim komunalnim uslugama kao što je prikupljanje otpada, zdravstvene i obrazovne usluge, itd. mogu pružiti lokalni resorni sekretarijati i komunalna poduzeća za teritoriju svakog naselja.

4. Informacije o dokumentima urbanističkog/prostornog planiranja koji obuhvataju supstandardna romska naselja:

Ovaj dio upitnika sadrži pitanja o postojećim usvojenim prostornim/urbanističkim planovima koji obuhvataju naselje, zoniranje zemljišta, tip vlasništva nad zemljištem i procijenjeni procent legalizovanih objekata u naselju.

Pitanja o prostornim i urbanističkim planovima treba da popunjavaju lokalni sekretarijati za urbanizam. Svi planovi koji obuhvataju neko naselje treba da se navedu, od planova na najvišem nivou, kakvi su prostorni planovi opština/gradova, do planova na nižem nivou, kakvi su detaljni regulacioni planovi. Važne informacije iz ovog odjeljka su te da li plan koji obuhvata naselje (ukoliko bilo kakav plan postoji) ispunjava preduvjete za direktno izdavanje građevinskih dozvola, ili je neophodno izraditi neke dodatne planove na nižem nivou da bi

gradnja u naselju bila zakonski moguća. Informacije o zoniranju zemljišta, to jest, namjeni zemljišta na kome se naselje nalazi (zonirano za stanovanje ili drugu namjenu, kao je industrija, trgovina, transport, itd. ili nije uopće zonirano za gradnju).

Informacije o vidu vlasništva nad zemljištem treba da obezbijede lokalni katastri. Ključne informacije iz ovog dijela upitnika su da li je zemljište u javnom ili privatnom vlasništvu, budući da je to obično ključno za proces unaprjeđenja/regularizacije naselja. Procijenjeni broj ili procent legaliziranih objekata u naselju, ili broj podnijetih zahtjeva za legalizaciju, treba dobiti iz sekretarijata lokalne samouprave nadležnog za legalizaciju. Kao što je već objašnjeno, u većini slučajeva podaci u ovim sekretarijatima su kumulativni i biće teško dobiti precizan broj zahtjeva za legalizaciju u cijelom regiji. Informacije treba da sadrže različite stepene legalizacije (najniži: nije legalizirano niti je u procesu legalizacije, zatim da nije legalizirano ali je u procesu legalizacije i legalizirano).

Kao sljedeći korak, odgovori dobijeni kroz upitnik iz opština treba da se provjere i da se ocijeni kvaliteta prikupljenih podataka, koji će potvrditi grupa stručnjaka (npr. stručnjaci za GIS, stručnjaci za stanovanje Roma itd.). Neophodno je utvrditi potpunost podataka (procent potpunosti svakog upitnika), dosljednost podataka (da li su podaci prikupljeni u skladu sa datim smjernicama), točnost (preciznost odgovora, točnost prostornih podataka o međama naselja, itd.) i vjerodostojnost podataka (ovo se može procijeniti na osnovu iskustva stručnjaka, npr. da li je broj registrovanih naselja u opštini logičan i očekivan ili ne).

Kada se provjere podaci iz upitnika, mogu se spojiti se podacima iz popisa i nacionalnog katastra. Na osnovu kodova popisnih krugova dobijenih mapiranjem na lokalnom nivou, podaci o "supstandardnim" stambenim jedinicama koje postoje u svakom popisnom krugu u kome je registrirano romsko naselje mogu se dobiti od centralnih zavoda za statistiku.

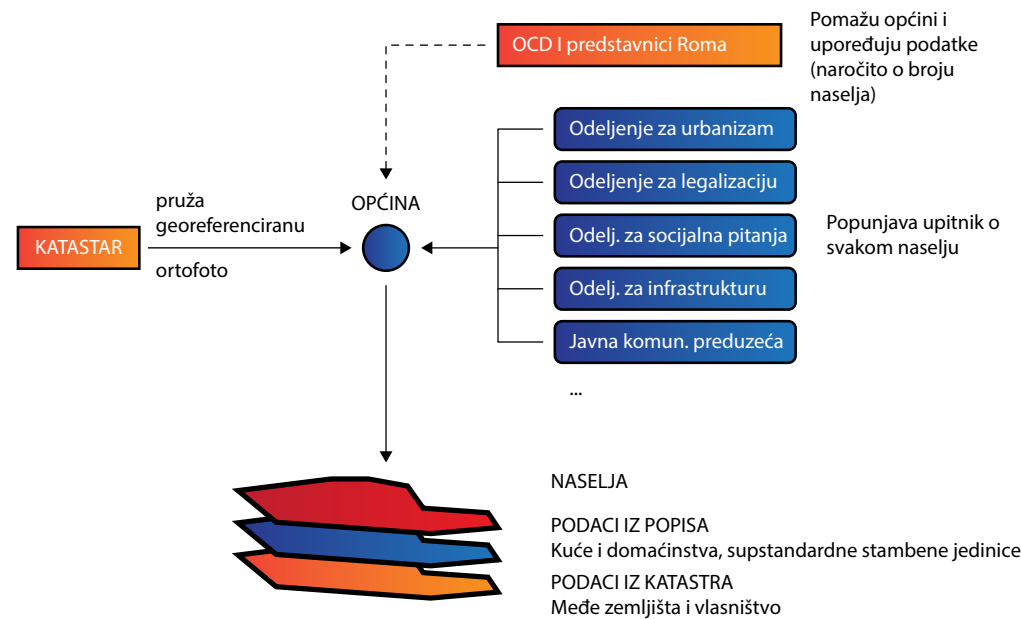
Centralni zavod za statistiku treba da obezbijedi popisne podatke za statističke jedinice (popisne krugove) u kojima se nalaze mapirana naselja (brojevi/nazivi prikupljeni mapiranjem):

- ukupnom broju stambenih jedinica, domaćinstava i ljudi u svakoj popisnoj jedinici,
- broju i procentu romskih stanovnika, domaćinstava i stambenih jedinica,
- broju stambenih jedinica izgrađenih od neodgovarajućeg materijala i/ili neadekvatnim tehnikama gradnje,
- broju nestambenih jedinica u kojima ljudi žive (jedinice nastanjene iz nužde),
- broju jedinica bez priključka na vodovodnu mrežu,
- broju jedinica bez priključka na kanalizaciju,
- broju jedinica bez toaleta/kupatila,
- broju jedinica bez priključka na elektromrežu,
- broju prenaseljenih stambenih jedinica.

Na ovaj način, dobit će se precizan broj stambenih jedinica koje nisu u skladu sa zvaničnim standardima adekvatnog stanovanja, kao i broj domaćinstava i ljudi koji u njima žive. Broj i procenat romskog stanovništva u okviru istog popisnog kruga također će se dobiti iz statističkog zavoda. Očigledno, ove informacije obuhvatit će lica koja su se dobrovoljno izjasnila kao Romi.

Primjenom iste metode, međe zemljišnih parcela mogu se dobiti iz **Nacionalnih katastra**, korištenjem kodova katastarskih jedinica u kojima se nalaze supstandardna romska naselja. To

će omogućiti točne međe zemljišnih parcela na kojima se naselje nalazi, uz informacije o vidu vlasništva nad zemljištem, ukoliko takve informacije postoje.

Slika 4. Dijagram tipova podataka koje pružaju različiti izvori.

5. Format podataka i postupak integriranja

Ovaj prijedlog regionalne metodologije za mapiranje romskih naselja oslanja se na integraciju već postojećih izvora podataka. Ovi podaci, trenutno rasuti po više javnih institucija, sadrže informacije ključne za izradu sveobuhvatnog i sistematiziranog skupa podataka o romskom stanovanju na Zapadnom Balkanu. Da bi se ispunila ova svrha, od datih institucija treba tražiti da dostave podatke u format koji bi garantirao nesmetan proces integracije. Dolje su data kratka objašnjenja tehničke prirode skupova podataka, kao i ponuđene sugestije za softversko rješenje i za integraciju i za analizu.

Format i dimenzije prostornih objekata

Nesumnjivo, ključni podaci dolaze iz katastarskih službi (ili njihovog odsjeka za geografsko-informacioni sistem, GIS). Kada lokalne vlasti utvrde i potom mapiraju granice romskih naselja, geoprostorni podaci služe kao sredstvo za čuvanje drugih informacija o naselju.

Geoprostorne podatke uvijek treba dostavljati u formatu šejp fajlova (.shp), što je vektorski format podataka za geografsko-informacioni sistem (GIS). Format šejp fajl koristi se za prostorno opisivanje vektorskih odlika kao što su: tačke, linije i poligoni. Svaka jedinica u šejp fajlu ima dodatnu dimenziju koja služi za opisivanje objekta – atribute. Na primjer, obilježavanje romskog naselja kao poligona dalo bi geoprostorne informacije o naselju. Mogućnost dodavanja atributa omogućava izvorima podataka da prošire opis prostornog objekta neprostornim karakteristikama. Po ovoj metodologiji, većinu atributa naselja daju lokalne vlasti.

Šejp fajl se sastoji od tri zasebne komponente: Main file, Index file, i dBASE tabela. Da bi adekvatno funkcionirale, svaka od ove tri komponente mora da ima isti prefiks²⁸ (naziv fajla) i različit sufiks (ekstenziju). Uz to, sva tri obavezna dijela šejp fajla treba čuvati u istom direktoriju (folderu) (o organizaciji direktorija i davanju naziva pogledati **Sliku 6**):

- **Main file (.shp)** – format šejp: fajl koji sadrži geometrijske podatke u kojima svaka beleška opisuje oblik sa spiskom njegovih vertikalala.
- **Index file (.shx)** – format šejp indeks: kad svaka bilješka sadrži pandan bilješke odgovarajućeg glavnog fajla od početka glavnog fajla. Indeksni fajl omogućava pretragu naprijed-nazad.
- **dBASE table (.dbf)** – fajl koji čuva atribute sa jednom bilješkom po odlici (organizirane u stupcima).

Slika 5. prikazuje primer geoprostornog mapiranja romskog naselja Kamp Konik u Podgorici (sa ortofotografijom u pozadini i bez nje), kao i širi popisni krug.²⁹ Oblik romskog naselja u glavnom fajlu (*Main file*) biće opisan kao spisak vertikalala koje označavaju ivice naselja (predstavljene tačkama K1-K6). Svaka od ovih vertikalala bilježi geolokaciju koju predstavljaju dva integer

²⁸ Na osnovu ESRI (Institut za istraživanje ekoloških sistema) prefiks za konvencionalno imenovanje (naziv) mora da počinje alfanumeričkim znakom (a-Z, 0-9), za kojim slijedi nula ili sedam znakova (a-Z, 0-9, _-).

²⁹ Granice popisnog kruga proizvoljno su povučene u svrhu ovog primjera.

koordinacionog sistema (dužina i širina). Spisak atributa pripisanih ovom prostornom objektu čuva se u vidu zasebnih varijabla koje se prikupljaju od drugih institucija, kao što su:

- **Lokalne vlasti:** Jedinstveni kod naselja, tip naselja, postojanje urbanističkog plana, pristup komunalnoj infrastrukturi, blizina/pristupačnost usluga (škole, ambulante, prevoz), broj podnijetih zahtjeva za legalizaciju.
- **Popis:** Broj ljudi nastanjenih u popisnoj jedinici (krugu), broj supstandardnih stambenih jedinica u krugu, broj i procent Roma u krugu, itd.
- **Katastar:** Vlasništvo nad zemljišnim parcelama (javno/privatno), itd.

- Crvene linije predstavljaju granice popisnog kruga
- Svijetlozelene linije predstavljaju granice supstandardnog romskog naselja.

Slika 5A. Kamp Konik, sa ortofotografskom pozadinom

Slika 5B. Kamp Konik, bez ortofotografske pozadine

Integriranje skupova podataka

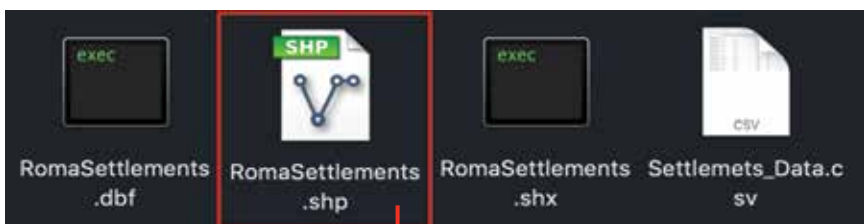
Često se dešava da podatke iz različitih izvora o istom objektu (supstandardnom romskom naselju) treba kombinirati. Kako je ranije izloženo, jedan izvor podataka sadrži šejp fajl sa

geometrijama i identifikacionom varijabilom indeksa sa dodatnim atributima. Jednostavno rečeno, to znači da svaki skup podataka u kombinaciji mora da ima **istu kompatibilnu varijabilu (ID varijabilu)** koja ukazuje na jedinstveni kod prostornog predmeta (naselja). Dakle, ako se svaka tačka podataka ne može jasno povezati sa određenim naseljem koje opisuje, integriranje podataka **neće biti moguće**.³⁰

Pored kompatibilnih ID varijabila, priprema podataka bi, u idealnom slučaju, zahtijevala i da institucije daju podatke o naseljima u formatu **comma separated value (.csv)**. To je jednostavan dokument u excel-u koji se sastoji od podataka (numeričkih ili u stringu) i ne omogućava excel fajlu zadržavanje bilo kakvih dodatnih složenih karakteristika, kao što su formule, padajući meni, boje, itd. Dok mnogi programi mogu da rukuju takvim složenijim fajlovima, jednostavni formati kao što je .csv garantuju čitljivost i glatko prelaženje između različitih softverskih platformi.

Dolje je dat primjer sa simuliranim skupom podataka u kome se prostorni podaci integrišu i pripremaju za analizu.

Postoje četiri fajla u radnom direktoriju. Tri su komponente prethodno opisanog šejp fajla (*Main file, Index file i dBase table*), a jedan .CSV fajl sastoji se od neprostornih podataka o romskim naseljima. "RomaSettlements.shp" je glavni fajl (*Main file*) koji sadrži prostorne informacije. Ovaj fajl ima više dimenzija, a atributi prostornog objekta su od značaja za ovo objašnjenje, budući da je ovo mjesto na kome se odvija integriranje više skupova podataka.

Slika 6. Organizacija radnog direktorijuma.

A	B	C	D	E	F	G	H
ID	Municipality	Cadastral Municipality	Area Size	Coord X Min	Coord X Max	Coord Y Min	Coord Y Max
Settlement 1	Podgorica	Podgorica III	150	679253.6	680805.2	234881.6	237763.6
Settlement 2	Bar	Stari Bar	75	679127.6	681154.1	234561.2	237443.6
Settlement 3	Podgorica	Podgorica III	88	678388.9	681134.5	234918.8	237053.1
Settlement 4	Podgorica	Podgorica III	298	678237.2	680926.7	235234.9	236883.6
Settlement 5	Berane	Rujišta	11	678439.9	680954.7	235358.4	236506.9
Settlement 6	Nikšić	Glibavac	25	678559.8	680604.1	235856.4	236344.3
Settlement 7	Berane	Berane	52	678206.1	680393.3	236272.8	236419.1
Settlement 8	Nikšić	Nikšić	78	678199.5	680583.4	235439.2	237021.9
Settlement 9	Nikšić	Drenoštica	39	678268.4	680491.2	235035.4	237268.2
Settlement 10	Tivat	Donja Lastva	7	678556.5	680379.2	235028.9	237264.5

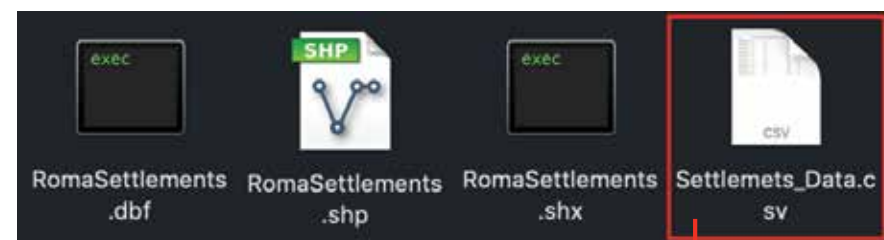
Slika 7. Atributi u šejp fajlu.

Hipotetički skup podataka u primjeru, koji je fajl sa atributima mapiranih naselja predstavljenih na Slici 7 gore, ima 8 varijabila. Kompatibilna varijabila (koja je ID) ima 10 različitih kodova

³⁰ Kompatibilne varijabile (ID naselja) je varijabila u stringu koja je osjetljiva na slovne znakove, što znači da ID nazivi treba da se poklapaju u svim setovima podataka, čak i u odnosu na velika slova, razmake, itd.

naselja, za 10 različitih naselja. Pored naziva, prostorni objekat (sirov za svako naselje) pruža informacije o tome kojoj administrativnoj ili katastarskoj opštini naselje pripada. Poslednje četiri varijabile predstavljaju informacije o lokaciji naselja tako što prikazuju najnižu (min) i najvišu (max) vrijednost **širine** (Coord X) i **dužine** (Coord Y). Ove vrijednosti služe svrsi davanja grube procjene lokacije naselja. Međutim, zaseban sloj podataka u šejp fajlu sadrži precizne koordinate za svaku tačku granice oko naselja. Drugim rečima, koordinate u šejp fajlu povlače granice naselja skladištenjem informacija o svakoj tački između vertikalna K1 – K6 (Slika 5.), dok varijabile vezane za lokaciju u simulaciji skupa podataka predstavljaju jednu tačku u naselju oko koje se naselje širi unutar preciznih granica.

Kada se otvori simulirani .CSV fajl ("Settlements_Data.csv") koji sadrži podatke o mapiranim naseljima, postoji varijabila ID za svako naselje, zajedno sa još četiri brojčane, neprostorne varijabile, koje ukazuju na broj stambenih jedinica, supstandardnih stambenih jedinica, stanovnika i zahtjeva za legalizaciju. To je prikazano na Slici 8 niže.

A	B	C	D	E
ID	Housing units	Substandard housing units	Inhabitants	Legalization requests
Settlement 1	12		8	36
Settlement 2	50		37	158
Settlement 3	73		40	228
Settlement 4	37		25	110
Settlement 5	24		18	82
Settlement 6	5		5	21
Settlement 7	120		101	397
Settlement 8	81		68	235
Settlement 9	44		33	256
Settlement 10	68		21	222

Slika 8. Atributi u .CSV fajlu.

Jasno je da kompatibilna varijabila ima isti naziv (ID) kao onaj za šejp fajl. Uz to, svaki kod naselja odgovara kodovima koje daje prostorni objekt. Sada su skupovi podataka spremni za stapanje u jedinstven fajl, koji sadrži i prostorne i neprostorne attribute naselja. Integrirani skup podataka treba da spoji podatke koji se zasnivaju na ID varijabili, zadrži sadržaj iz šejp fajla i odgovarajućem naselju priloži podatke iz drugih izvora.

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L
ID	Municipality	Cadastral Municipality	Area Size	Housing units	Substandard housing	Inhabitants	Legalization requests	Coord X Min	Coord X Max	Coord Y Min	Coord Y Max
Settlement 1	Podgorica	Podgorica III	150	12	8	36	2	679253.6	680805.2	234881.6	237763.6
Settlement 2	Bar	Stari Bar	75	50	37	158	6	679127.6	681154.1	234561.2	237443.6
Settlement 3	Podgorica	Podgorica III	88	73	40	228	8	678388.9	681134.5	234918.8	237053.1
Settlement 4	Podgorica	Podgorica III	298	37	25	110	4	678237.2	680926.7	235234.9	236883.6
Settlement 5	Berane	Rujiba	11	24	18	82	1	678439.9	680954.7	235358.4	236506.9
Settlement 6	Nišić	Gibavac	25	5	5	21	0	678559.8	680604.1	235856.4	236344.3
Settlement 7	Berane	Berane	52	120	101	397	23	678206.1	680393.3	236272.8	236419.1
Settlement 8	Nišić	Nišić	78	81	68	235	12	678199.5	680683.4	235439.2	237021.9
Settlement 9	Nišić	Drenošica	39	44	33	256	9	678268.4	680491.2	235035.4	237268.2
Settlement 10	Tivat	Donja Lastva	7	68	21	222	5	678556.5	680379.2	235028.9	237264.5

Slika 9. Integrisana skupina podataka.

Softverska rješenja za analizu podataka

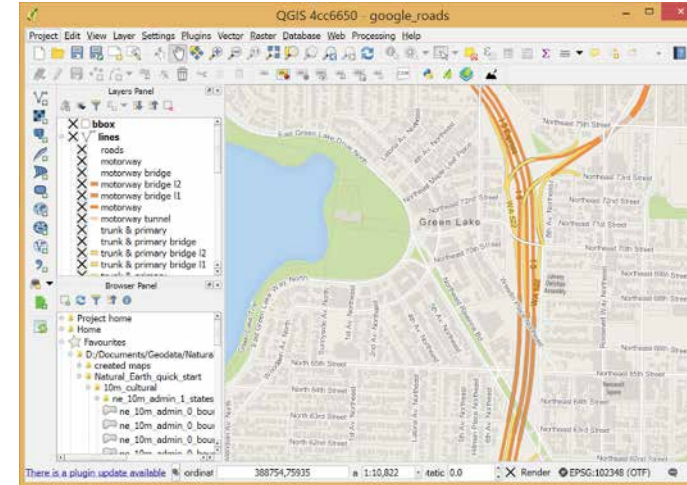
Iako pojednostavljen, ovaj primjer simulacije nosi logiku koja stoji iza procesa integriranja podataka. Međutim, manipulacija šejp-fajlovima u praksi je nešto teža i zahtijeva korištenje softverskih platformi koje su osmišljene posebno za kreiranje, uređivanje i vizualizaciju prostornih informacija. Uz njih, postoji i više opštih programskih/statističkih jezika koji upravljaju prostornim podacima, ali za njih su potrebne naprednije programerske vještine.³¹ Svaka od pomenutih alternativa pripada open-source softveru, pa je njihovo korištenje potpuno besplatno.

a) QGIS

QGIS³² (ranije Quantum GIS) funkcioniše kao geografski informacioni sistem (GIS), koji omogućuje korisnicima da analiziraju i uređuju prostorne informacije. QGIS je *open-source* program sa grafičkim interfejsom za korisnike kojim se može upravljati pomoću miša i tastature. Podržava i raster i vektorske slojeve, kao i brojne formate prostornih podataka, uključujući i šejp fajl. Uz to, integriše *open-source* pakete i plug-inove, koji mogu da vrše funkcije van samog QGIS, a to su: geokodiranje (korištenjem Guglove aplikacije Geocoding API), geo-procesing (slična ArcGIS), i interfejs sa bazama podataka MySQL.

³¹ U slučaju da se sa integrisanim setovima podataka očekuju naprednije statističke analize za kasnije, sugerira se da se koristi softver R. R je programski jezik za statističko računanje, budući da daje različite statističke (linarno i nelinearno modeliranje, klasični statistički testovi, analiza vremenskih nizova, klasifikacija, klastering, itd.) i grafičke tehnike. R zajednica je izradila više paketa specijalizovanih za rukovanje prostornim podacima, kao što su: „sp“, „raster“, „rspatial“, „rgdal“, „rgeos“, „maptools“, itd.

³² Najnovija verzija QGIS 3.8 Zanzibar je dostupan od septembra 2019: <https://www.qgis.org/en/site/>

Slika 10. QGIS interfejs (izvor: <https://qgis.org/en/site/about/index.html>)

Još važnije od ovog zadatka, QGIS se može koristiti za upravljanje prostornim (.shp) i neprostornim podacima (.csv). Proces spajanja ove dvije vrste podataka (poznat kao zajednička tabela, **Table Join**), odvija se po sljedećem redoslijedu:

1. Unijeti **shapefile** romskog naselja u QGIS sačuvati ga kao *Vector Layer*.
2. Formirati sidecar file sa ekstenzijom **.csvt** da bi QGIS mogao da prepozna koju varijabilu da uveze kao *string* (tekst), a koju kao *integer* (broj). Ovaj fajl ima samo jedan red specifičnih vrsta podataka za svaku kolonu. Sačuvati ovaj fajl u istom direktoriju kao original .csv fajl.
3. Uvesti **.csv** fajl sa neprostornim podacima o romskim naseljima u QGIS (preko *Add Delimited Text Layer*).
4. Navesti da neprostorni podaci ne sadrže **geometriju** i odabrati *Attribute only table*.
5. U dijalogu *Add vector join* (properties) odabrati **matching variables** sa jedinstvenim identifikacionim brojevima romskih naselja.
6. Prostorni i neprostorni podaci o romskim naseljima sada su **integrisani**.

6. Specifična pitanja koja treba da definira svaka od ekonomija

Iako je cilj da ova metodologija bude univerzalna za sve ekonomije Zapadnog Balkana, još uvijek ima specifičnih pitanja koja nije moguće utvrditi u ovoj fazi i koja zahtijevaju pojašnjenja od svake ekonomije prije nego što otpočne proces mapiranja. Ona uglavnom imaju veze sa specifičnom vrstom podataka koje treba da prikupe lokalne uprave, a data je u uzorku upitnika u Dodatku I.

Popisne metodologije i podaci po ekonomijama

Uz izuzetak Republike Sjeverne Makedonije, gdje je posljednji popis održan 2002. godine, sve ostale ekonomije obavile su najnoviji popis stanovništva i naselja 2011. godine (Bosna i Hercegovina 2013. godine). Sljedeći uputstva EUROSTAT-a, popisna metodologija oslonila se na ažurirani prostorni registar sa jasnom definicijom popisnih krugova (ili popisnih područja) i njihovog GIS sistema. Obično se vladama ostavlja da se opredijele za definiciju popisnog kruga, ali bez izuzetka, oni predstavljaju male geografske jedinice koje obuhvaćaju skup zgrada koje se razumno mogu smatrati življenjem na istoj lokaciji.³³

Dvije vrste popisnih informacija su od ključnog značaja za ovu metodologiju – **demografski podaci, uključujući etničku pripadnost i kvaliteta stambenih jedinica**. U svim ekonomijama obuhvaćenim ovom metodologijom, popis je dozvolio pitanja koja se tiču etničke pripadnosti.³⁴ Međutim, predložena metodologija nije u potpunosti primjenjiva u Bosni i Hercegovini, uslijed činjenice da su sve etničke manjine stopljene u jednu kategoriju „Ostali”. Prema tome, korištenje popisnih podataka da bi se ustanovili podaci sa romskim stanovništvom nije moguće. Budući da je udio etničkih manjina prilično mali (ispod 3%), ova mjera može se koristiti za utvrđivanje manjina, a potom bi lokalne vlasti mogle da pruže preciznije informacije o dominantnoj etničkoj pripadnosti određenih grupa/naselja u Bosni i Hercegovini.

U pogledu naselja, oznaka za ono što se ovdje naziva „supstandardnim naseljima” razlikuje se u ovim ekonomijama. Na primjer, popis u Albaniji razlikuje „konvencionalna” od „nekonvencionalnih” naselja, pri čemu se ova druga definiraju kao „pokretne, polu-trajne ili improvizirane, ili pak stambene jedinice koje nisu projektirane za trajno nastanjenje ljudi, ali se ipak koriste u trenutku popisa kao uobičajeno prebivalište jednog ili više lica”. Ova definicija, u suštini, smješta domaćinstva koja su predmet našeg interesiranja u istu kategoriju kao supstandardne stambene jedinice/naselja. Stoga takve razlike u označavanju nemaju posljedica po predloženu metodologiju, budući da se podaci prikupljaju po jedinstvenoj metodologiji, uključujući svaku od karakteristika supstandardnih naselja.

Novi popisi planirani su za 2021. godinu. Dakle, ovdje predložena metodologija vjerovatno će koristiti nove podatke za mapiranje supstandardnih romskih naselja. Dok gotovo sve ekonomije privode pripreme kraju, nisu sve pružile dovoljno informacija javnosti o mogućim izmjenama u metodologiji. Međutim, budući da se metodologija oslanja na suštinske podatke

³³ Na primjer, Crna Gora je bila podjeljena na 3.740 popisnih krugova, dok je Albanija imala 11.712 popisnih oblasti.

³⁴ Kao dobrovoljno izjašnjavanje o etničkoj pripadnosti.

za svako društvo, gotovo potpuno je sigurno da će predložena metodologija biti primjenjiva u budućnosti (naročito nakon sljedećeg popisnog ciklusa). U ovom pogledu, Bosna i Hercegovina je jedina evropska ekonomija gde se naredni popis neće sprovesti 2021. godine. U ovom trenutku neizvjesno je da li će novi popis dozvoliti željeno izdvajanje Roma iz ostalih etničkih manjina.

Satelitski snimci i ortofotografije

Većim dijelom, georeferencirani podaci u svakoj od ekonomija zasnovani su na ortofotografijama koje su nedavno ažurirane: 2015-2016. - Srbija, 2017. – Crna Gora i Bosna i Hercegovina i 2018. - Albanija i Kosovo*. Jedini izuzetak od ovog pravila je Republika Sjeverna Makedonija, čija je najnovija raspoloživa ortofotografija iz 2004. godine.³⁵ U smislu geografske pokrivenosti, na osnovu obavljenih razgovora, nacionalni geoportali obuhvaćaju najveće dijelove teritorija ovih ekonomija. Na primjer, prijavljena je pokrivenost veća od 90% teritorije Crne Gore (procent je veći za urbana naselja), iako je spajanje sa katastarskim podacima još uvijek u toku. Međutim, vrijedi pomenuti da se primjena novog *Generalnog regulacionog plana* u Crnoj Gori očekuje tokom 2020. godine. Situacija je vjerovatno slična u cijelom regiji, iako nisu dobijene preciznije informacije o ovom pitanju od vlada ovih zemalja.

Kriteriji za položaj supstandardnog romskog naselja u odnosu na formalno naselje

Za svako mapirano naselje, lokalna uprava treba da dostavi informacije o njegovom položaju u odnosu na formalno naselje – da li je integrirano ili nepovezano sa gradom, opštinom ili selom kome administrativno pripada. Ova informacija je značajna za utvrđivanje spiska prioriteta za intervencije (unapređenje uvjeta za život) prilikom izrade programa na nacionalnom nivou, ali i određuje projekat na terenu – npr. da li naselje treba zadržati na tom mjestu i unaprijediti ili je preseljenje bolja opcija za stanovništvo.

Prije nego što se utvrdi da li je naselje integrirano, neophodno je definirati kriterije za integraciju ili nepovezanost. Međutim, teško da je moguće ustanoviti jedinstven kriterij za ovo pitanje koji bi jednako važio za sve ekonomije u regiji, uslijed razlika u pogledu supstandardnih romskih naselja. Na primjer, u Srbiji oko pola supstandardnih romskih naselja nalazi se u urbanim područjima. Prema tome, jasno je da bi se kriterij za integriranje u formalna naselja razlikovali za Srbiju u odnosu na Republiku Sjevernu Makedoniju. Slične razlike mogu se naći u svim ekonomijama u pitanju. Tokom mapiranja sprovedenog u Srbiji, kriterij od 1km udaljenosti korišten je kao parametar za nepovezanost – ako se naselje nalazi na udaljenosti od 1km ili više od formalnog naselja, smatra se nepovezanim. Međutim, nije dato jasno objašnjenje o tome kako je utvrđen ovaj parametar, te se čini da je kriterij proizvoljan. Postoji potreba za preciznom definicijom ovog kriterija na nivou pojedinačnih ekonomija i na regionalnom nivou, u skladu sa iskustvima sa terena koja se odnose na stanovanje Roma, prije nego što otpočne proces mapiranja.

³⁵ Kao što je navedeno na zvaničnom sajtu centralnog Katastra ove ekonomije: <http://www.katastar.gov.mk/en/data/cartographic-products/orthophoto-maps/#>

OBRAZAC ZA SUPSTANDARDNA ROMSKA NASELJA (SRN)

Datum unosa

Opće informacije o supstandardnim romskim naseljima (SNR)

Broj supstandardnog romskog naselja

Naziv supstandardnog romskog naselja

Lokacija supstandardnog romskog naselja

- Albanija
 Kosovo*
 Republika Sjeverna Makedonija
 Bosna i Hercegovina
 Crna Gora
 Srbija

Naziv općine

Jedinstveni poštanski broj općine

Naziv naselja/okruža

PAK naselja/okruža

Naziv katastarske općine

Nacionalna referenca za katastarsko zoniranje

Broj(evi) popisnog kruga

- tačna
 najbolja procjena

Godina formiranja romskog naselja

Izvor informacija

Opis granica romskog naselja (koristiti nazive ulica i druge referentne prostorne objekte koji ograničavaju to naselje, koordinate)

Položaj supstandardnog romskog naselja u odnosu na najbliže formalno naselje

- U okviru formalnog naselja
 Na obodu formalnog naselja
 Daleko od formalnog naselja

- točan
 najbolja procjena

Ukupan broj stanovnika

Izvor informacija

- točan
 najbolja procjena

Ukupna broj romskog stanovništva

Izvor informacija

- točan
 najbolja procjena

Broj objekata za stanovanje

Izvor informacija

- točan
 najbolja procjena

Broj stambenih jedinica

Izvor informacija

- točan
 najbolja procjena

Broj objekata izgrađenih od lošeg materijala nepodbnog za gradnju (nije dugotrajan niti bezbjedan)

Izvor informacija

Komunalna infrastruktura u neformalnom romskom naselju

Postoji li sistem vodosnabdjevanja?

- Da
 Ne

- točan
 najbolja procjena

Broj stambenih jedinica povezanih na sistem vodosnabdjevanja

Izvor informacija

_____ točan najbolja procjena

Potreba za izgradnjom sistema vodosnabdjevanja (mjere)

_____ **Izvor informacija**

Postoji li kanalizacioni sistem?

Da Ne

Stanje kanalizacionog sistema u naselju (označiti sve od značaja)

- u planu u funkciji zabranjena upotreba
 u izgradnji van funkcije

_____ točan najbolja procjena

Broj stambenih jedinica povezanih na kanalizaciju

_____ **Izvor informacija**

_____ točan najbolja procjena

Potrebe za izgradnjom kanalizacionog sistema (mjere)

_____ **Izvor informacija**

Da li postoji sistem električnog napajanja?

Da Ne

Stanje snabdjevanja električnom energijom u naselju (označiti sve relevantno)

- u planu u funkciji zabranjena upotreba
 u izgradnji van funkcije

_____ točan najbolja procjena

Broj stambenih jedinica priključenih na elektromrežu

_____ **Izvor informacija**

_____ točan najbolja procjena

Potrebe za izgradnjom sistema električne energije (mjere)

_____ **Izvor informacija**

Postoji li pristup naselju nekom saobraćajnicom?

Da Ne

Postoji li saobraćajna mreža u naselju?

Da Ne

Stanje mreže saobraćajnica u naselju (označiti sve od značaja)

- u planu u funkciji zabranjena upotreba
 u izgradnji van funkcije

Trenutni materijal od koga je izgrađen trotoar (označiti sve od značaja)

- asfaltiran put makadam
 prašina/blato betonski put

_____ točno najbolja procjena

Potrebe za gradnjom mreže saobraćajnica (mjere)

_____ **Izvor informacija**

Postoji li mreža javne rasvjete u naselju?

Da Ne

Stanje mreže javne rasvjete u naselju (označiti sve od značaja)

- u planu u funkciji zabranjena upotreba
 u izgradnji van funkcije

_____ točno najbolja procjena

Potrebe za uvođenjem javne rasvjete u naselje (mjere)

_____ **Izvor informacija**

_____ točno najbolja procjena

Broj kontejnera za kolektivni otpad

_____ **Izvor informacija**

_____ točno najbolja procjena

Broj potrebnih kontejnera za kolektivni otpad

_____ **Izvor informacija**

_____ točno najbolja procjena

Koliko često komunalna vozila odnose otpad iz kontejnera (sedmično)

_____ **Izvor informacija**

Ostale bezbjednosne karakteristike

Postoji li neka „divlja“ deponija u naselju ili njegovoj blizini?

- Da Ne

Postoji li značajan izvor zagađenja vazduha u naselju ili njegovoj blizini?

- Da Ne

Postoji li značajan izvor zagađenja zemljišta u naselju ili njegovoj blizini?

- Da Ne

Postoji li značajan izvor zagađenja vode u naselju ili njegovoj blizini?

- Da Ne

Procent domaćinstava u naselju koja koriste različite izvore grijanja:

nafta plin drva/ugalj struja bez grijanja

- točan najbolja procjena

Izvor informacija

Koliko su česte poplave u naselju?

- nikad povremeno svake godine

Izvor informacija

Postoji li mehanizam odbrane od poplava za naselje i njegove žitelje?

- Da Ne

Koliko je česta pojava klizišta u naselju?

- nikad povremeno svake godine

Izvor informacija

Postoji li mehanizam zaštite od klizišta za naselje i njegove žitelje?

- Da Ne

Koliko često izbijaju požari u naselju?

- nikad povremeno svake godine

Izvor informacija

Postoji li mehanizam zaštite od požara za naselje i njegove žitelje?

- Da Ne

Urbanističko/prostorno planiranje

Koji dio teritorije naselja je obuhvaćen urbanističkim/prostornim planom?

- cijela teritorija jedan dio nimalo

Ukoliko ima urbanističkog/prostornog planiranja, molimo da označite tip postojećeg plana:

- prostorni plan općine opći regulacioni plan detaljan regulacioni plan

Koji vid realizacije urbanističkog/prostornog plana je predviđen?

- neposredno sprovođenje potreba za izradom dokumenta na nižem nivou

Ukoliko postoje urbanistički planovi, koja je namjena zemljišta?

- Stanovanje Svrha usklađena sa stanovanjem Druga svrha (nestambenog tipa)

Pravni status objekata

Vlasništvo nad zemljištem (označiti sve što je primjenjivo)

- Javno (centralni nivo) Javno (općinsko) Privatno (ne pripada stanarima)
 Privatno (pripada žiteljima) Neriješeno pitanje vlasništva

Unijeti broj stambenih jedinica koje trenutno spadaju u sledeću kategoriju legalizacije:

Nelegalna, bez mogućnosti legalizacije

Nelegalna, nije u postupku legalizacije

Nelegalna, u postupku legalizacije

Nelegalna, sa negativnom odlukom o legalizaciji

Legalizirana (po rješenju), ne i upisana

U potpunosti legalizirana (rješenje i upis)

Legalna (od izgradnje), ne i upisana

Legalna (od izgradnje) i upisana

- točan najbolja procjena

Izvor informacija

ROMA INTEGRATION 2020

Roma Integration 2020 Action Team Office

Ruzveltova 61, 11000 Belgrade, Serbia
T: +381 (11) 4046 891 F: +381 (11) 4046 894

rcc.int/romaintegration2020

[RomaIntegration2020](https://www.facebook.com/RomaIntegration2020)

[RomaIntegration](https://twitter.com/RomaIntegration)

Regional Cooperation Council

Regional Cooperation Council Secretariat

Trg Bosne i Hercegovine 1/V
71000 Sarajevo, Bosnia and Herzegovina
T +387 33 561 700 F +387 33 561 701 E rcc@rcc.int

rcc.int

[RegionalCooperationCouncil](https://www.facebook.com/RegionalCooperationCouncil)

[rcc.int](https://twitter.com/rcc.int)

[RCCSec](https://www.youtube.com/RCCSec)

[RegionalCooperationCouncil](https://www.linkedin.com/company/RegionalCooperationCouncil)

Roma Integration 2020 is co-funded by:

European
Union

OPEN SOCIETY
FOUNDATIONS